

ÜZEYİR HACIBƏYLİ adına BAKI MUSIQİ AKADEMİYASI
ORTA İXTİSAS MUSIQİ MƏKTƏB-STUDİYASI

MUSIQİ ƏDƏBİYYATI

IV SİNİF (5-illik təhsil)
VI SİNİF (7-illik təhsil)

PROQRAM-KONSPEKT
uşaq musiqi və
incəsənət məktəb şagirdləri üçün

BAKI – 2020

MUSIQİ ƏDƏBİYYATI

IV SİNİF (5-illik təhsil)

VI SİNİF (7-illik təhsil)

PROQRAM-KONSPEKT

uşaq musiqi və
incəsənət məktəb şagirdləri üçün

*Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının Elmi Şurasının 29 may 2019-cu il tarixli
8 №-li protokolunun əmri ilə təsdiq edilmiş və nəşrə tövsiyyə olunmuşdur*

Bakı – 2020

*Konspekt Uşaq musiqi və İncəsənət məktəb şagirdləri üçün
Mədəniyyət Nazirliyinin proqramı əsasında
Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının
elmi-eksperimental laboratoriyası –
Orta ixtisas musiqi məktəb-studiyasında hazırlanıb*

Layihənin müəllifi və rəhbəri:

BMA-nın məktəb-studiyasının direktoru,
Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi,
sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor
Tərlan SEYİDOV

Məsul redaktorlar:

BMA-nın məktəb-studiyasının aparıcı elmi işçisi və müəllimi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

Aytən İBRAHİMOVA

BMA-nın məktəb-studiyasının təcrübəçi tələbəsi

Aygün QƏHRƏMANOVA

Tərtibçi:

BMA-nın məktəb-studiyasının müəllimi

Rəna MƏMMƏDOVA

Rəyçi və məsləhətçilər:

“Musiqi tarixi” kafedrasının müdiri,
Azərbaycan Respublikasının əməkdar müəllimi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor

Ülviyyə İMANOVA

“Musiqi nəzəriyyəsi” kafedrasının müdiri,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor

Könül NƏSİROVA

P R O Q R A M

Birinci yarım il

1 – 2-ci dərslər. 19-cu əsrin birinci yarısının rus musiqi mədəniyyəti.	
Qlinkadan əvvəlki dövrün musiqi mədəniyyəti	5
3 – 4-cü dərslər. Mixail İvanoviç Qlinka (1804 – 1857). Həyat və yaradıcılığı .	9
5 – 6 – 7 – 8-ci dərslər. M.İ.Qlinka. “İvan Susanin” operası	
(“Çar uğrunda”)	11
9 – 10-cu dərslər. M.İ.Qlinkanın simfonik musiqisi.	
“Vals-fantaziya”, “Kamarinskaya”	14
11-ci dərslər. M.İ.Qlinkanın orkestr əsərləri.	
“Ruslan və Lüdmila” operasına uvertüra	16
12-ci dərslər. M.İ.Qlinkanın mahnı və romansları	18
13-cü dərslər. Aleksandr Sergeyeviç Darqomijski (1813 – 1869).	
Həyat və yaradıcılığı.....	20
14-cü dərslər. A.S.Darqomijskinin mahnı və romansları	21
15 – 16-cı dərslər. 19-cu əsrin ikinci yarısında rus musiqi mədəniyyəti.	
“Qüdrətli dəstə”	23

İ k i n c i y a r ı m ı l

1-ci dər. Aleksandr Porfiryeviç Borodin (1833 – 1887).	
Həyat və yaradıcılığı	25
2 – 3 – 4-cü dərslər. A.P.Borodin. “Knyaz İqor” operası	26
5-ci dər. A.P.Borodin. İkinci simfoniya “Bahadır” (I hissə)	30
6-cı dər. Modest Petroviç Musorqski (1839 – 1881). Həyat və yaradıcılığı ...	32
7 – 8-ci dərslər. M.P.Musorqski. “Boris Qodunov” operası	33
9 – 10-cu dərslər. Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov (1844 – 1908).	
Həyat və yaradıcılığı	38
11-ci dər. N.A.Rimski-Korsakovun orkestr əsərləri	40
12 – 13-cü dərslər. N.A.Rimski-Korsakov. “Şəhrizad” simfonik süitəsi	43
14 – 15 – 16 – 17-ci dərslər. N.A.Rimski-Korsakov. “Qar qız” operası	46

K O N S P E K T

Birinci yarım il

1 – 2-ci dərslər. 19-cu əsrin birinci yarısının rus musiqi mədəniyyəti. Qlinkadan əvvəlki dövrün musiqi mədəniyyəti.

19-cu əsrin musiqi mədəniyyətinin çiçəklənmə dövrü öncə gələn zamanın gedişatı ilə hazırlanmışdır.

18-ci əsrdə öz əsasını qədim xalq mahnısından götürmüş məişət şəhər mahnıları yaranmış olur.

Rus xalq mahnılarının ilk not nümunələri meydana gəlir. Mahnıların bir çoxu sonradan bəstəkarlar tərəfindən operalarda və instrumental əsərlərdə istifadə olunur.

Rus musiqi mədəniyyətinin inkişafında Peterburq və Moskvaya tez-tez səfər edən kiçik opera truppalarının fəaliyyəti böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Onlar məişət xarakterli sujetlərə əsaslanan şən italyan və fransız komik operaları ilə çıxış edərtilər ki, burada oxuma danışq dialoqları ilə əvəz olunardı. Zaman keçdikcə “danışq” operalarının nümunələri əsasında ilk rus operaları yaranır.

18-ci əsrin sonuncu rübündə artıq Rusiyada bəstəkarlıq məktəbi yaranmış olur. Gənc bəstəkarlar ifadəli romanslar və rus mahnılarının işləmələrini, fortepiano və violin üçün pyeslər, simfonik uvertürələr, tamaşalara musiqi və nəhayət operalar yazıb yaradırlar. Onlar içərisində Dobyanski, Berezovski, Bortnyanski, Fomin, Xandoşkin və başqaları var idi.

18-ci əsrin sonu və 19-cu əsrin birinci yarısında musiqi incəsənətinin sevimli janrlarından biri romans idi. Romanslar fortepiano, arfa, gitaranın müşayiəti ilə ifa olunurdu. Onlardan ən yaxşılari şifahi yayılaraq xalq mahnılarına çevrilirdi.

19-cu əsrin birinci yarısında rus romans janrının inkişafında bəstəkarlar Aleksandr Aleksandrsoviç Alyabyev, Aleksandr Yeqoroviç Varlamov, Aleksandr Lvoviç Qurilyov əhəmiyyətli rol oynamışlar.

Romans mahnının bir növü olsa da, onlar arasında müəyyən fərqlər var. Həm mahnı, həm də romans vokal musiqisinin bir növüdür. Mahnılar, əsasən, həm xalq, həm də müəllif, romanslar isə yalnız müəllif tərəfindən bəstələnmiş olur. Mahnılarda musiqi ilə sözün ayrıca bağlılıq xüsusiyyəti var. Mahnıların mətn və melodiyası ayrı-ayrı bərabər hissələrdən (bənd və çox zaman nəqarətdən) ibarət olur. Mahnılar adətən mətnlərin sadəliyi və təkrarlanması ilə fərqlənir. Onlar çox rahat yadda qalır və ifa edilir. Mahnılarda musiqi əsərin ümumi əhval-ruhiyyəsini əks etdirir, romanslarda isə bu, elə də vacib deyil. Romans – kamera-vokal əsəri olub səs və instrumental müşayiət üçün nəzərdə tutulmuşdur. Romans mahnıdan melodiyanın mətnlə daha sıx bağlılığı ilə fərqlənir. Belə hesab edilir ki, bu cür musiqi əsərləri məzmunca insanın daxili aləminə yönəldiyi üçün mahnıyla müqayisədə daha dərin, mürəkkəb və dərk edilmiş olur.

A.A.Alyabyevlə (1787 – 1851) rus romansına vətənpərvərlik, azadlıqsevərlik mövzuları daxil olmuşdur (Yazikovun sözlərinə “Bayanın mahnıları” – «Песни Баяна» və s.). Bütün yaradıcılığı boyu o, müxtəlif xalqların folkloru ilə maraqlanmışdı.

Alyabyevin yaradıcılığında “rus mahnıları” və romanslar xüsusi yer tutur. Alyabyev rus vokal musiqisinə romantik cərəyan daxil etmişdir. O, Puşkinin sözlərinə çoxlu sayda romans bəstələyən ilk bəstəkardır. (“Mən sizi sevirdim” – «Я вас любил», “Oyanış” – «Пробуждение», “İki qarğa” – «Два ворона», “Qış yolu” – «Зимняя дорога» və s.)

A.Delviqin sözlərinə “Bül-bül” – «Соловей» İ.Kozlovun sözlərinə “Axşamın zəng səsləri” – «Вечерний звон» romansları geniş məşhurluq əldə edərək əsl xalq mahnılarına çevrilmişlər.

A.Alyabyev “Axşamın zəng səsləri” («Вечерний звон»). Sözləri İ.Kozlovundur

<https://www.youtube.com/watch?v=9DNWgrUbyt8>

A.Alyabyev. “Bül-bül” («Соловей»). Sözləri A.Delviqindir

<https://www.youtube.com/watch?v=wQYH54U2ZdU>

A.Y.Varlamov (1801 – 1848) rus musiqisinə romans janrının sənətkarı kimi daxil olmuşdur. O, rus şairləri M.Y.Lermontovun, A.N.Pleşeyevin, A.A.Fetin, A.V.Koltsovun və başqalarının sözlərinə 200-dən artıq romans bəstələmişdir. Onun romanslarında rus xalq mahnı intonasiyaları eşidilir. Varlamovun üslubuna xas olan azad axıcı melodiya, geniş nəfəs, qaraçı ifa tərzli elementlərinin tez-tez istifadə edilməsi idi.

Şəhər folkloru və onun rəqs ritmlərinin təsiri “Sübh çağı sən onu oyatma” («На заре ты ее не буди»), “Oxuma, bülbul” («Ты не пой, соловей»), “Anacan, mənə qırmızı sarafan tikmə” («Не шей ты мне, матушка, красный сарафан») romanslarında özünü büruzə vermişdir. M.İ.Qlinka və A.S.Darqomijskinin lirikasına Varlamovun “Tənhalıq” («Одиночество»), “Dağ zirvələri” («Горные вершины») romansları daha yaxındır. “Küçə boyunca çovğun sovrulur” («Вдоль по улице метелица метет») mahnısı, “Tənha yelkən ağarır” («Белеет парус одинокий») romansının melodiyaları böyük məşhurluq əldə etmişlər.

A.Varlamov. “Tənha yelkən ağarır” («Белеет парус одинокий»).

Sözləri M.Lermontovundur

<https://www.youtube.com/watch?v=j3hrjFPqPKc>

43 Allegro moderato

Бе-ле-ет па-рус о-ди-но-кий в ту-ма-не мо-ря го-лу-бом

A.Varlamov. “Dağ zirvələri” («Горные вершины») Sözləri M.Lermontovundur

<https://www.youtube.com/watch?v=T2lBfs3buYg>

Не спеша. Тихо и связно

Гор-ны-е вер-шин-ны спят во тьме ноч-ной,
ти-хи-е до-ли-ны пол-ны све-жей мглой.

A.Varlamov. “Qırmızı sarafan” («Красный сарафан»). Sözləri N.Sıqanovundur
<https://www.youtube.com/watch?v=B8a2HZtbkQg>

A.L.Qurilyovun (1803 – 1858) M.Y.Lermontov, A.N.Koltsov, İ.Makarovun sözlərinə yazılmış çoxlu sayda romansları vardır. “Zıncırov” («Колокольчик») və “Qaranquş uçar” («Вьётся ласточка») romansları qəm-qüssə, həsrət hissləri ilə doludur. Qızların cazibədar, məlahətli obrazları “Qızın qüssəsi” («Грусть девушки»), “Sarafan” («Сарафанчик»), “Əzizim anam” («Матушка-голубушка») romanslarında öz əksini tapmışdır. Qurilyovun bir çox romans və mahnıları mazurka, polka və vals ritmləri ilə əxz olunmuşdur. Məsələn, “Zıncırov” mahnısı vals ritmində yazılmış və xalq mahnısına çevrilmişdir.

A.L.Qurilyov “Zıncırov” («Колокольчик»). Sözləri İ.Makarovundur
<https://www.youtube.com/watch?v=3jF6hL3X8wI>

Alyabyev, Varlamov, Qurilyov rus romansının gələcək yollarına zəmin yaratmışlar. Qlinkaya qədərki dövrün bəstəkarları vokal musiqisindən başqa digər janrlara, məsələn, opera (Alyabyev, Verstovski), balet (Varlamov), simfonik və kamera-instrumental musiqiyə də müraciət etmişlər.

19-cu əsrin birinci yarısı Rusiyada milli musiqi məktəbinin formalaşdığı bir dövrdür.

Sual və tapşırıqlar:

1. 19-cu əsrin əvvəllərində musiqi yaradıcılığında hansı janrlar üstünlük təşkil edirdi?
2. Mahnı və romans arasında olan fərqlər.
3. Bu dövrün tanınmış bəstəkarlarının adlarını çəkmək və yaşadığı illəri sadalamaq.
4. Adları çəkilən bəstəkarlar hansı şairlərin yaradıcılığına müraciət etmişlər?
5. Aşağıda adları sadalanan romanslar hansı bəstəkarlara aiddir: “Bülbül” («Соловей»), “Dağ zirvələri” («Горные вершины»), “Qış yolu” («Зимняя дорога»), “Qırmızı sarafan” («Красный сарафан»), “Zıncırov” («Колокольчик»), “Tənhalıq” («Одиночество»), “Qaranquş uçuşu” («Вьётся ласточка»).

3 – 4-cü dər. Mixail İvanoviç Qlinka (1804 – 1857). Həyat və yaradıcılığı.

Görkəmli rus bəstəkarı M.İ.Qlinka rus klassik musiqisinin və milli bəstəkarlıq məktəbinin banisi olmuşdur. Müasirləri onu “rus musiqisinin Puşkini” adlandırmışlar. Beləliklə, Puşkinin rus musiqi ədəbiyyatında tutduğu mövqe Qlinkanın rus musiqisində tutduğu mövqeyə bərabərdir. Qlinkanın böyük xidməti bir tərəfdən rus musiqisinin inkişafında əhəmiyyətli bir mərhələni yekunlaşdırmaq, digər tərəfdən isə musiqi incəsənətinin gələcək inkişafı üçün yeni yollar açmaq olmuşdur. Onun yaradıcılığında aparıcı musiqi janrlarından opera, simfoniya, kamera musiqisinin yeni prinsiplərinin təməli qoyulmuşdur.

Qlinka 20 may 1804-cü ildə Smolensk quberniyasının (ərazi) Novospask kəndində anadan olmuş və kənddə mülkədar valideynlərinin yanında tərbiyə almışdır. Uşaqlıqdan onu kilsə oxuması və dayısının təhkimçi orkestrinin ifasında səslənən rus xalq mahnıları çox cəlb edirdi. Dörd yaşında ikən o, artıq oxumağı bacarır, on yaşında isə ona fortepiano və violində ifa etməyi öyrədirlər.

Qlinkanın ilk müəllimi Sankt-Peterburqdan dəvət olunmuş tərbiyəçi Varvara Fyedorovna Klammer olmuşdur.

1817-ci ildə Qlinkanın ailəsi Peterburqa köçür və burada 5 yaşlı Mixail Pedaqoji İnstitutun nəzdində Nəcib pansionda (ümumi yataqxanası olan qapalı orta məktəb) təhsil alır. Eyni zamanda Qlinka böyük müvəffəqiyyətlə fortepianoda ifa və vokal dərsləri alırdı. Hələ 18 yaşında ikən o, dəbdə olan mövzulara variasiyalar, bəstəkarlıqdan K.Mayer ilə məşğul olduqdan sonra isə romanslar yazır.

Sankt-Peterburqda Qlinka Karl Tseyner və Con Fild kimi görkəmli musiqi müəllimlərindən özəl dərslər almışdır. Pansionda Qlinka onunla eyni sinifdə təhsil alan Levin yanına gələn qardaşı Puşkinlə tanış olur. Onların görüşləri 1828-ci ilin yayından bərpa olunaraq şairin ölümünə qədər davam edir.

Həmçinin Qlinkanın püxtələşməsi və formalaşması üçün onun o dövrün görkəmli ədəbiyyat xadimləri ilə ünsiyyəti böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir (Qriboyedov, Jukovski).

Öz bacarığını daha da təkmilləşdirmək üçün Qlinka İtaliya və Almaniyada 4 il keçirmiş, Berlioz, Mendelson, Bellini, Donisetti ilə görüşmüş, müasir musiqini dinləmiş və öyrənmiş, səs və ifaçılıq sənəti üzrə bəstəkarlıq sirlərinə yiyələnmişdir. Qlinka İtaliyada bir çox parlaq və əhəmiyyətli vokal və instrumental əsərlər yaratmışdır.

1834-cü ildə Rusiyaya qayıdarkən Jukovski tərəfindən təklif edilən “Çar uğrunda” («Жизнь за царя») operasını (hal-hazırda – “İvan Susanin”) yazır. Onun premyerası 27 noyabr 1836-cı ildə baş tutmuşdur. Məhz bu gün tarixə rus klassik musiqisinin yaranma günü kimi daxil olur. “İvan Susanin” operasının tamaşasından qısa müddət sonra Qlinka yeni – “Ruslan və

Lüdmila” (Aleksandr Puşkinin eyni adlı poeması əsasında) operası haqqında düşünür (onun premyerası 27 noyabr 1842-ci il tarixində baş tutmuşdur). Bu opera üzərində işlədiyi illər ərzində Qlinka, həmçinin orkestr üçün “Vals-fantaziya”, Kukolnikin ”Knyaz Xolmski” faciəsinə musiqi, ən gözəl romanslarını, o cümlədən Puşkinin sözlərinə “Gözəl anı xatırlayıram” («Я помню чудное мгновенье»), Kukolnikin sözlərinə “Tərəddüd” («Сомнение») və 12 romansdan ibarət “Peterburqla vida” («Прощание с Петербургом») silsiləsini bəstələmişdir .

1844-cü ildə Qlinka Parisə səfər edir və burada onun konsertləri böyük müvəffəqiyyətlə keçir. Madriddə olarkən Qlinka xalq mövzularında fantaziyanın ilk nümunəsinə çevrilmiş “Araqon xotası” («Арагонская хота») uvertürasını yazır . İspaniyadan qayıtdıqdan sonra o, 1848-ci ildə ikinci ispan uvertürası – “Madriddə gecə” («Ночь в Мадриде») bəstələyir.

Qlinka həyatının son dövrünü Peterburqda, Varşavada, Parisdə, Berlində keçirmişdir. Eyni adlı xalq mahnı və rəqsindən istifadə edərək ”Kamarinskaya” (1848) simfonik fantaziyasını bəstələmiş və yeni, iri həcmli əsərlər – “Taras Bulba” simfoniyası və “İki ərli” operası üzərində işləməyə başlamışdır.

1856-cı ildə Berlində olarkən Qlinka, rus xalq mahnı və polifoniyanın klassik formalarını birləşdirərək çoxsəslinin yeni inkişaf yollarını axtarır. Qlinka, 1857-ci ilin yanvarında Berlində olarkən bərk soyuqlayır, ciyər xəstəliyi kəskinləşir. O, 3 fevral tarixində vəfat edir. Onun nəşi 1857-ci ilin mayında Peterburqa gətirilmişdir.

Qlinkanın əsərləri sonrakı dövrün bəstəkarlarına, həmçinin A.S.Darqomijskiyyə, ”Qüdrətli dəstə” bəstəkarlarına, P.İ.Çaykovskiyyə böyük təsir göstərmişdir.

Rus klassik musiqisinin banisi Qlinka sələflərinin nəaliyyətlərini yekunlaşdıraraq yeni pilləyə yüksəlmişdir. O, rus xalq musiqisinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini dünya musiqi mədəniyyətinin zəngin ifadə vasitələri ilə uzlaşdırmışdır.

Qlinkaya ətraf aləmin işıqlı, harmonik mənimsəməsi səciyyəvidir. Onun musiqisi həyatın, idrakin, xeyirxahlığın, ədalətin təsdiqini tərənnüm edir.

Xalq – Qlinka yaradıcılığının qəhrəmanı, xalq mahnısı isə onun musiqisinin əsasıdır. O, xalqı tarixin əsas aparıcı qüvvəsi kimi səhnəyə çıxarmışdır. Kəndli İvan Susanin onun operasında vətəninə xilas edən böyük bir qəhrəmandır. Qlinkanın bu sözləri çox məşhurdur: “Musiqini xalq yaradır, biz isə onu yalnız aranjeman edirik”.

Qlinka dahi melodistdir. Məhz böyük melodiya zənginliyi Qlinka musiqisini fərqləndirir. Qəhrəmanların ideal obrazlarını yaratmaq, monumental formalara meyillilik Qlinkanı klassisizmlə uzlaşdırır. Romantizmlə isə Qlinkanı xalq məişəti, xalq təbiəti, uzaq ölkələrin tarixi keçmişinin təsvirinə olan maraq, yeni harmonik üsulların rəngarəngliyi və müxtəlifliyi, məsələn, fantastik səhnələrdə süni ladlardan istifadə edilməsi (“Ruslan və Lüdmila” operasından Çernomorun bütöv tonlu qamması) yaxınlaşdırır.

Sual və tapşırıqlar:

1. Qlinkanın rus musiqisində rolu.
2. “İvan Susanin” operasının süjetini Qlinkaya kim təklif etmişdir?
3. Qlinka hansı ölkələrdə və nə zaman olmuşdur?
4. Qlinkanın simfonik əsərlərini sadalamaq.
5. Bəstəkar hansı əsərini İspaniyada yazmışdır?

5 – 6 – 7 – 8-ci dər. M.İ.Qlinka. “İvan Susanin” operası (“Çar uğrunda” - «Жизнь за царя»).

“Çar uğrunda” (1836) – 4 pərdə, proloq və epiloqdan ibarət olan ilk klassik rus operası, milli musiqili dramdır. Burada, 1612-ci ilin hadisələrindən, Polşa ordusunun Moskvaya yürüşündən bəhs edilir. Minin və Pojarskinin rəhbərliyi ilə rus ordusu düşməni darmadağın etmişdi. Bu müharibənin ən parlaq epizodlarından biri Domnino kəndinin kostroma kəndlisi İvan Susaninin qəhrəmanlığı olmuşdur və düşmənin üzərində qələbənin əldə edilməsi üçün o, öz həyatını qurban vermişdir. İvan Susaninin bu şücayyəti haqqında rəvayət operanın əsasını təşkil edir.

Operanın əsas qəhrəmanları:

İvan Susanin, Domnino kəndinin kəndlisi – bas

Antonida, onun qızı – soprano

Vanya, Susaninin oğulluğu – kontralto

Boqdan Sobinin, döyüşçü, Antonidanın nişanlısı – tenor

Rus əsgəri – bas

Polşa qasidi – tenor

Sigismund, Polşa kralı – bas

Kəndli kişi və qadınların, döyüşçülərin, polşa cəngavərlərinin, ağa və xanımlarının xoru, polşa ağaları və xanımlarının baleti.

Opera uvertürə ilə başlayır və burada mövzular sonradan operanın müxtəlif epizodlarında səslənir. Uvertüranın ardınca xor səhnəsi – proloq gəlir. Proloqun musiqisi rus xalqını və onun öz vətəninə olan məhəbbətini təsvir edir. İki xor – kişi və qadın xoru səslənir. Kişi xoru rus xalq mahnılarına bənzəyir.

Proloq – kişi xoru “Vətənim mənim” («Родина моя»)

https://www.youtube.com/watch?v=ro-WON_9zVY

Qadın xorunun melodiyası yallı mahnılarını xatırladır.

Qadın xoru “Doğma Vətənin harayına...” («На зов своей родной страны»)

https://www.youtube.com/watch?v=ro-WON_9zVY (səslənmənin başlanğıcı 2.53)

I pərdənin hadisələri Domnino kəndində cərəyan edir. Susaninin ailəsində toya hazırlıq gedir. **Antonidanın kavatına və rondosu** rus qızının səciyyəvi xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir – zəriflik, sədaqət, sadəlik.

Antonidanın kavatinası “Mənim düzəngahım” («Ах ты, поле, поле ты мое»)

https://www.youtube.com/watch?v=oP5j4_ZrZmY

Kavatina “*Tutqun bulud günəşin qarşısını ala bilməz*” (“*Солнце тучи не закроют*”) zərif, çevik rondo ilə əvəz olunur. Rondonun xarakteri işıqlı və sevinclidir.

Antonidanın rondosu “Tutqun bulud günəşin qarşısını ala bilməz”

(«Солнце тучи не закроют»)

https://www.youtube.com/watch?v=oP5j4_ZrZmY (səslənmənin başlanğıcı 2.40)

Susanin tərəddüd içərisindədir: “Xalqın bəlalı günlərində toy etmək nə qədər düzgün olar?”

“**Üzülmə əzizim**” (“*He тому, родимый*”) **triosu** (Susanin, Antonida, Sobinin) 1-ci pərdənin mərkəzi nömrələrindən biridir. Burada bu musiqi Antonida və onun nişanlısı Sobininin qəmli narahatlığını ifadə edir. Onun melodiyası məişət şəhər mahnılarının intonasiyaları üzərində qurulmuşdur.

Trio – Antonida, Susanin, Sobinin “Üzülmə əzizim” («He тому, родимый»)

<https://www.youtube.com/watch?v=dSIoCD2D9NA> (səslənmənin başlanğıcı 1.00)

II pərdə. Polşa kralı Sigizmundun qalasında ziyafət. Polyaklar öz qələbələri ilə oyunurlar. Lakin çapar gələrək Minin və Pojarskinin xalqı toplayıb düşməni darmadağın etmək istəyini xəbər verir. Burada bir-birinin ardınca dörd rəqs səslənir: polşa polonezi, krakovyak, vals və mazurka. Bu, polyakların musiqili portreti, onların xarakteristikasıdır. “Polşa səhnəsində” heç bir solo ariya ifa edilmir. Bu rəqs səhnəsilə Qlinka, rus klassik balet musiqisinin əsasını qoymuşdur.

Polonez

<https://www.youtube.com/watch?v=M3qHJMpkv2s>

Krakovyak

<https://www.youtube.com/watch?v=M3qHJMpkv2s> (səslənmənin başlanğıcı – 4:30)

Vals

<https://www.youtube.com/watch?v=M3qHJMpkv2s> (səslənmənin başlanğıcı – 8:33)

Mazurka

<https://www.youtube.com/watch?v=M3qHJMpkv2s> (səslənmənin başlanğıcı – 13:39)

III pərdə. Susaninin evində toya hazırlıq gedir. Polyaklar gəlib çıxırlar və onlar Susanindən Moskvaya gedən yolu göstərməyi tələb edirlər. Susanin oğulluğu Vyanı gizli olaraq rus ordusuna təhlükə olacağı haqqında xəbərdarlıq etmək üçün göndərir, özü isə polyakları məhv etmək üçün meşəyə aparır. Antonida atasının həyatı üçün narahat olduğuna görə göz yaşları içərisindədir. Sobinin gəlib çıxır və kəndlilərlə birlikdə Susanini axtarmaq qərarına gəlir.

Bu pərdənin əsas musiqi nömrələri: yetim oğlan **Vyanın** “*Ananı necə öldürdülər*” (“*Как мать убили*”) səmimiyyətlə zəngin olan **mahnısı** – rus xalq mahnılarına bənzəyir;

Vyanın mahnısı “Ananı necə öldürdülər” («Как мать убили»)

<https://www.youtube.com/watch?v=IR3OD4ZSSVk>

işıqlı və sakit “Əylənirlər” («Разгулялись») **toy xoru**:

Toy xoru “Əylənirlər” («Разгулялись»)

<https://www.youtube.com/watch?v=x7fZ LtbjMk>

və **Antonidanın** “*Ona görə kədərlənmirəm, rəfiqələrim*” (“*Не о том скорблю, подруженьки*”) **mahnı-romansı** operanın ən poetik səhnələrindəndir.

Antonidanın romansı “Ona görə kədərlənmirəm, rəfiqələrim”

(«*Не о том скорблю, подруженьки*»)

<https://www.youtube.com/watch?v=Hc142DMeW94>

IV pərdə. Qarlı meşənin səhnəsi. Rus musiqi intonasiyaları ilə polşa mazurka intonasiyalarının toqquşması gərginlik yaratmış olur. Yorğun düşmüş düşmənlər Susaninin ardınca gedirlər.

Ivan Susaninin reçitativi “Həqiqəti hiss edirlər! Ölüm yaxınlaşır!”

(«Чуют правду! Смерть близка!»)

https://www.youtube.com/watch?v=N26bQws_XLE

Onun ölümündən əvvəl oxuduğu “*Mənim sübh şəfəqim doğacaq*” (“*Ты взойдешь, моя заря*”) ariyası nəinki bu obrazın inkişafının kulminasiyasıdır, həm də bütün operanın dramatik kulminasiyasıdır.

Susaninin ariyası: “Mənim sübh şəfəqim doğacaq” («Ты взойдешь, моя заря»)

https://www.youtube.com/watch?v=N26bQws_XLE (səslənmənin başlanğıcı – 1:49)

Opera **epiloqla** tamamlanır. “*Var ol*” (“*Славься*”) xoru himn-marş kimi səslənir. Xalq qalibiyyəti təntənə ilə qeyd edir və həlak olanların xatirəsini ehtiramla yad edir.

Epiloqdan “Var ol” («Славься») xoru

<https://www.youtube.com/watch?v=wpKIO2horoE>

Sual və tapşırıqlar:

1. Operanın əsasını hansı tarixi hadisə təşkil edir?
2. Premyera zamanı opera necə adlanırdı və onun rus musiqisində rolu.
3. Opera hansı janrda yazılmışdır?
4. Əsas qəhrəmanları sadalamaq və onların partiyasını hansı səslər ifa edir?
5. Operada hansı polşa xalq rəqsləri səslənir? Hansı pərdədə?
6. Operada epiloqun rolu.

9 – 10-cu dər. M.İ.Qlinkanın simfonik musiqisi. “Vals-fantaziya”, “Kamarinskaya”.

Qlinkanın simfonik yaradıcılığı həcmində görə çox da böyük deyil. Onların içərisində ən əhəmiyyətliləri “Kamarinskaya”, “Uvertüra-fantaziya”, ispan mövzularına “Araqon xotası”, “Madriddə gecə” («Ночь в Мадриде») uvertüraları, həmçinin “Vals-fantaziya” və “Knyaz Xolmski” faciəsinə yazılmış orkestr nömrələridir. Lakin onların tarixi rolu o qədər əhəmiyyətli olmuşdur ki, bu əsərləri rus klassik simfonizminin əsası kimi qəbul etmək olar. Bu əsərlərlə rus simfonik musiqisinin bünövrəsi qoyulur.

Qlinkanın orkestri təbii idi, o, musiqinin xarakterindən asılı olaraq dəyişir: İspan uvertüralarında parlaq, “Vals-fantaziya”da səmimi, “Knyaz Xolmski” üçün yazılmış musiqidə dramatik gərginlik səviyyəsinə çatmış olur. Qlinkanın simfonik musiqisi parlaq rəngarəngliyi, obrazların qabarıqlığı ilə fərqlənir.

Qlinkanın simfonik musiqisinin əsas xüsusiyyəti sadəliyi və onun musiqi sevərlərin geniş təbəqələri üçün anlaşılıqlı olmasıdır. O, öz orkestr əsərlərində xalq melodiylarından geniş istifadə etmişdir. Bəstəkar "Kamarinskaya" və ispan uvertüralarına əsl xalq mövzuları daxil edir. "Araqon xotası" (Xota – Araqon vilayətində yayılmış ispan xalq rəqsidir) ispan xalq həyatından götürülmüş koloritli lövhədir. Bu əsər əsl xalq nəğmələri və rəqs motivləri əsasında yazılmışdır.

M.İ. Qlinka. "Araqon xotası"

<https://www.youtube.com/watch?v=C4WkfndcmLA>

"Vals-fantaziya" – Qlinkanın ən poetik-lirik əsərlərindəndir. Əvvəlcə bu, çox da böyük olmayan fortepiano pyesi olmuş, sonralar genişlənmiş və orkestrləşdirilmişdir. Onun əsasını qəlb oxşayıcı, incə mövzu təşkil edir. Əsasən, vals mövzusuna rəngarəng məzmunlu epizodlar parlaq ziddiyyətlə verilmişdir: gah işıqlı və zərif, gah həyəcanlı-dramatik. Əsas mövzu dəfələrlə təkrarlanaraq rondo formasını əmələ gətirir.

Vals-fantaziya: Birinci mövzu (si minor)

<https://www.youtube.com/watch?v=HTzaes6E7A4>

Simli qrupun üstünlük təşkil etməsi bu simfonik əsərə yüngüllük, şəffaflıq, təkrar olunmaz füsunkar arzuları vermiş olur. İlk dəfə rus musiqisində məişət rəqsi əsasında inkişafı simfonik bir əsər yaranır ki, bu da müxtəlif qəlb həyəcanlarını əks etdirir.

Qlinkanın ən məşhur simfonik əsəri – iki rus mövzusuna "Kamarinskaya" fantaziyasıdır. Bəstəkar bu əsərin yaranması üçün məhz mahnı janrından istifadə edərək xalq həyatını, xalqın xarakterinin müxtəlif tərəflərini təsvir etmiş olur.

"Kamarinskaya"- iki rus xalq mahnısına variasiyalardır. Birinci mövzu "Uca dağlar arxasından" («Из-за гор, гор, высоких») adlı toy mahnısının melodiyasıdır. Melodiya oxunaqlı, lirik və fikirlidir. O, variasiya formasında yazılmışdır – əvvəlcə ağac nəfəslilər, sonra violonçellər və daha sonra bütün orkestr vasitəsi ilə ifa edilərək xor səslənişini xatırladır.

“Kamarinskaya” (Birinci mövzu)

https://www.youtube.com/watch?v=WnRc_17yqMo (səslənmənin başlanğıcı – 1.06)

İkinci – şən rəqsvari “Kamarinskaya”. Xarakter etibarı ilə bu mövzu iti sürətli, şəndir. Biz sanki şənliyə daxil oluruq və burada balalaykaların səslənişi altında ümumi bayram əhval-ruhiyyəsi hökm sürür.

“Kamarinskaya” (İkinci mövzu)

<https://www.youtube.com/watch?v=zvuWjKSV01k> (səslənmənin başlanğıcı – 2.56)

Qlinka mövzunu sadəcə işləyib variant şəkillərdə təqdim etmir, onları məhz keyfiyyətə də dəyişir. Beləliklə bu simfonik inkişaf deməkdir. Qlinka iki rus xalq mahnısı ilə simfonik musiqinin yeni bir növünü təsdiqləmiş və onun gələcək inkişafı üçün zəmin yaratmışdır. Çaykovski əsər haqqında belə deyirdi: “Bütün rus simfonik musiqi məktəbi simfonik fantaziya Kamarinskaya”da cəmləşmişdir.

O, öz əsərlərində klassik musiqi ənənələri ilə zəngin xalq melodialarını uzlaşdıran ilk bəstəkardır. M.İ.Qlinkanın yaradıcılığı 19-cu əsr rus klassik musiqisinin yolunu və səslənməsini müəyyən etmişdir.

“Vals-fantaziya”, “Kamarinskaya”, həmçinin iki operanın balet səhnələri Qlinkanın məişət rəqslərindən bəhrələnən simfonik musiqisinə gözəl nümunələrdir. Onun ənənələrini rus bəstəkarları Çaykovski, Balakirev, Borodin, Rimski-Korsakov, Qlazunov və başqaları davam etdirmişlər.

Sual və tapşırıqlar:

1. Qlinkanın məşhur simfonik əsərlərini sadalamaq.
2. Qlinkanın simfonik əsərlərinin əsas xüsusiyyəti nədir?
3. Qlinkanın “Kamarinskaya” əsəri nəyi ifadə edir?
4. “Vals-fantaziya” hansı formada yazılmışdır.

11-ci dərs. Qlinkanın “Ruslan və Lüdmila” operasına uvertüra.

“Ruslan və Lüdmila” operasına uvertüra Qlinkanın ən kamil simfonik əsərlərindən biridir. Uvertüra bəstəkar tərəfindən opera bitdikdən sonra bəstələnmiş və onun bütün əsas ideyalarını və musiqi mövzularını özündə cəmləşdirmişdir. Burada əsərin əsas ideyası – həyatda işıqlı qüvvələrin qələbəsi öz əksini tapır.

Uvertüra (re major) sonata formasında yazılmışdır. Onun musiqisi parlaq və bayram əhval-ruhiyyəlidir. Qlinka ilk giriş akkordlarını “yumruqla vurulmuş bahadır zərbələri” adlandırır, beləliklə bunlar hərəkətə güclü təkan vermiş olur və ilk xanələrdən musiqi sanki nur saçaraq “böyük sürətlə uçar”.

Giriş

<https://www.youtube.com/watch?v=OOyOUgS59f8>

İti, qəhrəmani əsas mövzu lirik, oxunaqlı köməkçi mövzu ilə əvəz olunur (fa major). O, Ruslanın “Mənim Lüdmilam” (“О Людмила”) ariyasından götürülmüşdür. Lakin ariyada həmin mövzu si majorda verilmişdir. Bu, sədaqət və məhəbbət obrazıdır.

Əsas mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=OOyOUgS59f8> (səslənmənin başlanğıcı – 0:15)

Köməkçi mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=OOyOUgS59f8> (səslənmənin başlanğıcı – 1:02)

İşlənmə bölməsində Çernomorun kölgəsinin yaranması ilə qəflətən maneə böyümüş olur. “Donma, mat qalma” vəziyyətini təsvir edən akkordlar səslənir. Daha sonra bu akkordlar operada Lüdmilanın oğurlanma səhnəsində də səslənəcək.

Rus bahadırı Ruslan və qəddar fantastik güc arasında ziddiyyət daha da artır. Bu həm reprizdə, həm də kodada var. Lakin xeyir – şəər, qəddarlıq üzərində qələbə qazanır. Əsas mövzunun qalibiyyətli sevinci və giriş mövzusu ilə uvertürə tamamlanır.

Suallar:

1. ”Ruslan və Lüdmila” operasına uvertürə hansı formada və tonallıqda yazılmışdır?
2. Uvertürədə hansı obrazlar xarakterizə edilir?

12-ci dərs. Qlinkanın mahnı və romansları.

Qlinkanın mahnı və romansları rus vokal klassikasının fəxridir. Bəstəkar onları bütün ömrü boyu bəstələmişdir. Özü isə vokal ifaçılığının gözəl sənətkarı idi.

Qlinkanın romans və mahnıları içərisində müxtəlif janrlara rast gəlmək olar: rus mahnısından (“Yazıq müğənni” - “Бедный певец”), dramatik balladaya qədər (“Gecə baxışı” – “Ночной смотр”). Həmçinin vals, mazurka, polonez, ispan bolerosu, marş ritmində də mahnıları mövcuddur (“Bağışla! Gəmi qanad çaldı” – “Прости! Корабль взмахнул крылом”).

Qlinka öz dövrünün müasir şairlərinin şeirlərinə romanslar bəstəliyirdi: Baratinski, Jukovski, Delviq, Puşkin, Kukolnik.

Kukolnikin sözlərinə yazılmış **“Torağay”** (“Жаворонок”) – axıcı, səlis melodiya, işıqlı və qəmli, fikirli bir mahnıdır. Müğənninin ifasından öncə verilən müşayiətdə torağayın cəh-cəhi eşidilir.

“Torağay” («Жаворонок»). Sözlər N.Kukolnikindir

https://www.youtube.com/watch?v=OmD_D0XqLZk

Qlinkanın romanslarında fortepiano partiyası hər zaman böyük rol oynayır. O, romansın əhval-ruhiyyəsini yaradaraq (forteplano girişi), vokal partiyanı müşayiətlə zəngilləşdirir və çox zaman girişin musiqisini sonda təkrar edərək müstəqil sonluq əks etdirmiş olur.

Kukolnikin sözlərinə **“Yol mahnısı”** («Попутная песня») – işıqlı, həyatsevər lirikaya bir nümunədir. Mahnının yaranmasına səbəb 1837-ci ildə Rusiyada ilk dəmir yolunun açılışı olmuşdur. Burada hər şey var – hərəkət və coşğunluq, gözlənilən alovlu görüş, səbirsizlik, həyəcanlı ürək döyüntüləri. Dəqiq ritmli fortepiano partiyası sanki qatarın sürətli hərəkətini, təkərlərin takkılığını əks etdirir.

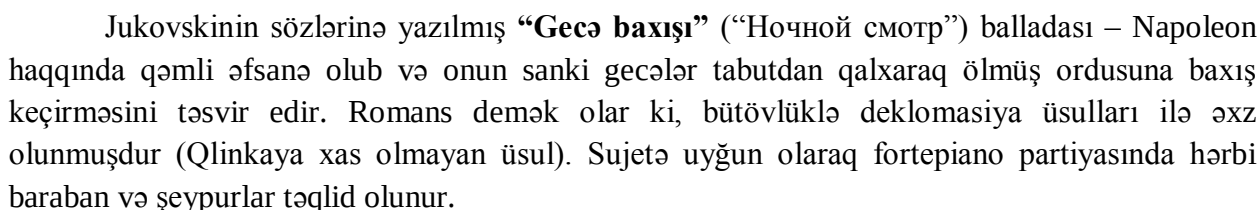
“Yol mahnısı” («Попутная песня»). Sözlər N.Kukolnikindir

<https://www.youtube.com/watch?v=8Ka7uIoC3us>

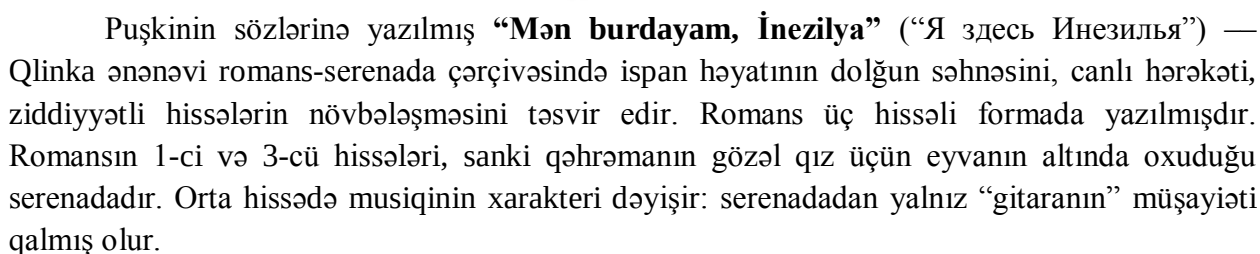

Puşkinin sözlərinə yazılmış **“Gözəl anı xatırlayıram”** (“Я помню чудное мгновенье”) — rus vokal lirikasının nadir incilərindəndir. Romansın üç hissəli forması qəhrəmanın mənəvi həyatının üç mühüm məqamını əks etdirən şeirin məzmunu ilə uyğundur: ilk görüş, sevgilisindən ayrılmağın acısı və yenidən görüş sevinci. Romansın melodiyası axıcılığı və incəliyi ilə diqqət çəkir. Bu romansın ilham mənbəyi Anna Kern (Puşkini şeiri yazmağa ilhamlandırmış) və onun qızı Yekaterina Kern (Qlinka isə bu romansı məhz ona həsr etmişdir) olmuşlar.

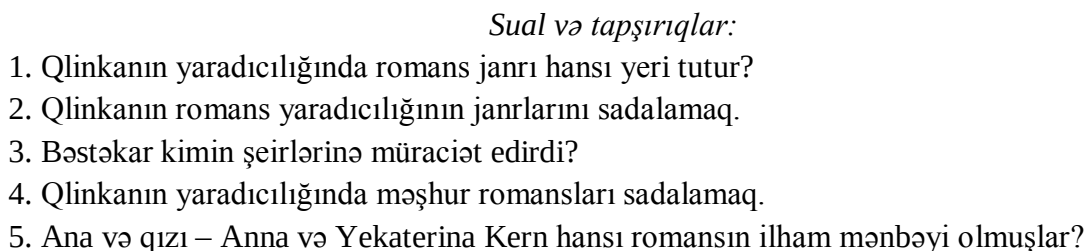
<https://www.youtube.com/watch?v=9wrOXouGoIs>

<https://www.youtube.com/watch?v=uDoMftPvFNA>

[https://www.youtube.com/watch?v= HWxY9eJJhg](https://www.youtube.com/watch?v=HWxY9eJJhg)

13-cü dərs. Aleksandr Sergeyeviç Darqomijski (1813 – 1869). Həyat və yaradıcılığı.

Aleksandr Sergeyeviç Darqomijski – Qlinka kimi rus klassik məktəbinin bünövrəsini qoyan rus bəstəkarlarından. A.S.Darqomijski 2 fevral 1813-cü ildə Tula quberniyasında (vilayət) anadan olmuşdur. 1817-ci ildə dörd yaşlı Darqomijskinin ailəsi Peterburqa köçür və bu, bədii zövqün inkişafında öz təsirini göstərərək, şəhər məişət musiqisinə marağı müəyyən etdi. Aleksandr Sergeyeviç yalnız ev təlim-tərbiyyəsi almışdır və burada əsas yeri poeziya, teatr, musiqi tuturdu (o heç bir zaman heç bir təhsil müəssisəsində oxumayıb!). Onun yeganə tərbiyyəçiləri valideynləri və evə gələn müəllimlər olmuşlar. Darqomijskinin anası şairə idi, bəstəkarın atası da ədəbiyyatla maraqlanırdı.

7 yaşında ikən o, fortepianoda, violində ifa etməyi öyrənməyə başlayır (daha sonralar vokal dərsləri də alırdı). O, tez-tez pianoçu kimi çıxış edir, kvartet gecələrində iştirak edir və getdikcə bəstəkarlığa daha çox maraq göstərirdi. 30-cu illərdə Darqomijski, bir vokal müəllimi və bəstəkarı kimi böyük məşhurluq əldə edir. Bundan başqa o, *a cappella* kübar xor oxumanın əsasını qoymuşdur (*a cappella* – müşayiətsiz oxuma deməkdir).

Lakin 1837-ci ildə Qlinka ilə tanışlıq onun həyatında çevriliş yaradır. Məhz o zaman Darqomijski bəstəkarlıq yaradıcılığı ilə ciddi məşğul olmağı düşünür. O, Qlinkanın ilk klassik rus operası olan “İvan Susanin”-in yaranmasında, səhnə məşqlərində iştirak etmişdir.

Darqomijskinin birinci operası Viktor Hüqonun “Müqəddəs Məryəm kilsəsi” («Собор Парижской богоматери») romanı əsasında yazılmış “Esmeralda” operası olmuşdur.

1844-cü ildə bəstəkar ilk dəfə Avropanın musiqi mərkəzi sayılan Parisə səfər edir. 1853-cü ildə bəstəkarın anadan olmasının 40 illiyi ilə əlaqədar onun əsərlərindən ibarət təntənəli konsert keçirilir. 1855-ci ildə “Su pərisi” (“Русалка”) operası tamamlanır. Onun premyerası müsbət rəylər qazanır. “Su pərisi” (“Русалка”) operası Darqomijskinin daha məşhur, ifa edilən əsərinə çevrilir və beləliklə, rus psixoloji dramının əsasını qoymuş olur.

1860-cı ildə Darqomijskini rus musiqi cəmiyyətinin fəxri üzvi seçirlər. 1864-cü ildə Darqomijski yenə xarici ölkələrə səfər edir. Varşavada, Leypsiqdə olur. Brüsseldə onun əsərlərindən ibarət konsert baş tutur.

Darqomijski A.S.Puşkinin faciəsi əsasında “Daş qonaq” (“Каменный гость”) operası üzərində işləməyə başlayır. Ürək çatışmazlığından əzab çəkən Darqomijski opera üzərində işləyərkən tələsirdi, lakin yenə də o, işini tam bitirə bilmir. 1869-cu ildə bəstəkar vəfat edir. Onun istəyi ilə “Daş qonaq” (“Каменный гость”) operası S.Küi tərəfindən tamamlanmış, N.Rimski-Korsakov tərəfindən orkestrləşdirilmişdir. 1872-ci ildə “Qüdrətli dəstə”nin üzvləri operanın Peterburqdakı Mariinski teatrında tamaşaya qoyulmasına müvəffəq olmuşlar.

Sual və tapşırıqlar:

1. Darqomijskinin yaşadığı illər.
2. Darqomijskinin həyatında Qlinka ilə görüş nə kimi rol oynamışdır?
3. Darqomijski yaradıcılığında hansı janrlara müraciət etmişdir?
4. Opera janrında bəstəkarın ilk əsəri.
5. Darqomijskinin hansı operası xalq həyatından götürülmüş və rus psixoloji dramının əsasını qoymuşdur?

14-cü dər. Darqomijskinin romans və mahnıları.

Darqomijski 100 romans və mahnıların, eyni zamanda vokal ansambların müəllifidir. Qlinkanın romansları Darqomijskiyə böyük təsir göstərmişdir. Qlinka ilə müqayisədə o, digər yaradıcı metod istifadə etmişdir. Əgər Qlinka geniş mahnıvari melodiya istifadə edərək şeirin ümumi əhval ruhiyyəsini çatdırmaq istəyirdisə, Darqomijski mətnin hər sözünün ardınca gedirdi. Ona görə də onun vokal melodialarında nitq intonasiyalarının rolu çox böyükdür. Lakin bəstəkar üçün o dövrün şəhər məişət musiqisi əsas olmuşdur. O, məşhur janrlara – rus mahnısından başlayaraq mürəkkəb ballada və fantaziyalara qədər müraciət etmişdir.

Darqomijski yaradıcılığının ilk çağlarında xalq mahnı intonasiyalarından istifadə edərək məişət romansı ruhunda əsərlər yazırdı. Bu dövrün romanslarında Puşkinin poeziyası böyük yer tutur, bu poeziya bəstəkarı dərin məzmunu və obrazların gözəlliyi ilə özünə cəlb edirdi. Həmin dövrün Puşkin romansları arasında **“Gecə mehi”** (“Ночной зефир”) – qərb küləyinin tanrısı fərqlənir.

Qlinkanın da bu mətnə yazılmış romansı var. Əgər Qlinkanın romansı gənc ispan qızının obrazını yaratmış poetik lövhədirsə, Darqomijskinin “Gecə mehi” romansı hərəkətlə dolu olan əsl səhnədir. Burada gecə peyzajı fonunda nəinki ispan qızının, həm də onun gitara ilə olan sevgilisinin parlaq obrazları öz ifadəsini tapmışdır.

“Gecə mehi” (“Ночной зефир”). Sözlər A. Puşkinindir

<https://www.youtube.com/watch?v=0UR0m9f3X58>

Darqomijski üslubu **“Mən sizi sevirdim”** (“Я вас любил”) romansında daha parlaq öz təzahürünü tapmışdır. Puşkində bu, yalnız məhəbbət etirafı deyil. Burada həm sevgi, həm insani dostluq, həm də nə vaxtsa çox sevilən qadına olan hörmət öz əksini tapmışdır. Darqomijski bütün bunları musiqidə çox zərif ifadə edə bilmişdir. Onun bu romansı – dramatik monoloq, lirik düşüncə, həyatın mənası haqqında olan fikirlərdir. Əsərdə cavabsız qalan böyük məhəbbətin dramizmi açılır, sevimli qadını xoşbəxt görmək istəyi əxz olunur.

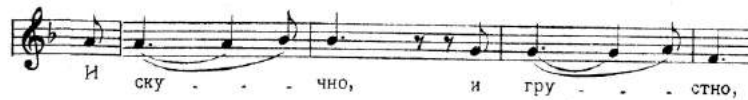
“Mən sizi sevirdim” (“Я вас любил”). Sözlər A. Puşkinindir

https://www.youtube.com/watch?v=Py_pckntG3o

Bəstəkarın lirik istedadı Lermontovun sözlərinə yazılmış 2 monoloqda öz dərin ifadəsini tapır. **“Həm darıxır, həm qüssələnirəm”** (“И скучно, и грустно”)

“Həm darıxır, həm qüssələnirəm” («И скучно, и грустно»). Sözlər M.Lermontovundur
<https://www.youtube.com/watch?v=YV39Brwpe9I>

və xüsusilə **“Mənə kədərlidir”** («Мне грустно»). Bu, səmimi mehribanlıq və mülayimliklə dolu sevgiliyə olan müraciətdir. Burada sevimli insanın taleyi üçün həyəcan və ağır hissləri eşidilir.

“Mənə kədərlidir” («Мне грустно»). Sözlər M.Lermontovundur
<https://www.youtube.com/watch?v=YO2zGTWqvtk>

A.Delviqin sözlərinə **“On altı yaş”** («Шестнадцать лет») mahnısı gənc sadələvh qızın, onun narahatlıqlarının rəngarəng musiqili portretidir.

“On altı yaş” («Шестнадцать лет»). Sözlər A.Delviqindir
<https://www.youtube.com/watch?v=sjyGvIzXPU0>

Darqomijskinin parlaq novatorluğu xüsusilə yetkin dövrün romans və mahnılarında özünü büruzə verir. **“Dəyirmançı”** («Мельник») mahnısını sadəcə romans adlandırmaq olmaz (mətn bəstəkarın özünə aiddir). Bu, rus xalq məişətindən götürülmüş əsl komediya səhnəsidir.

“Dəyirmançı” («Мельник»). Sözlər A.Darqomijskinindir
<https://www.youtube.com/watch?v=VXZZkW4bpwc>

Darqomijskinin bir romans çərçivəsində ziddiyyətli obrazları göstərmək bacarığı şair P.Veynberqin **“Titulyar müşavir”** («Титулярный советник») mahnısında öz əksini tapır. Bu mahnı – müəllif tərəfindən yazılmış satirik (məzhəkəli) bir hekayədir. Bəstəkar, general qızının özündən nifrətlə uzaqlaşdırdığı təvazökar titulyar müşavirinin (Rusiyada ən kiçik rütbəli insanlar belə adlanırdı) uğursuz məhəbbəti haqqında obrazlı təsvirini yarada bilmişdir.

“Titulyar müşavir” («Титулярный советник»). Sözlər P.Veynberqindir
<https://www.youtube.com/watch?v=44GTW4ILG90>

Darqomijskinin satirik istedadı Beranjenin sözlərinə (Kuroçkinin tərcüməsində) yazılmış **“Soxulcan”** («Червяк») məzhəkəli mahnısında da əks olunur. Bu monoloq – alihəzrət qrafın qarşısında yaltaqlanan ağzıboş, alçaq bir insanın portretidir.

“Soxulcan” («Червяк»). Sözlər P.Beranjenindir, tərcümə V.Kuroçkinindir

<https://www.youtube.com/watch?v=ZRTVxxYbYQA>

Darqomijskinin öz musiqisi ilə insanların portretini yaratmaq sənəti Beranjenin sözlərinə yazılmış **“Qoca kapral”** (“Старый капрал”) romansında yüksək zirvəyə çatmış, bəstəkar bunu dramatik mahnı adlandırmışdır. Bəstəkar bütün lirik, dramatik, yumoristik romanslarında əsas prinsipinə sadıq qalırdı: “İstərəm ki, səs, sözü olduğu kimi ifadə etsin”, yəni sözlə musiqinin sıx vəhdəti yaransın.

“Qoca kapral” («Старый капрал»). Sözlər P.Beranjenindir

<https://www.youtube.com/watch?v=hvQuBjN7p9Q>

Sual və tapşırıqlar:

1. Darqomijskinin neçə romansı var?
2. Bəstəkar öz yaradıcılığında hansı romans janrlarından istifadə etmişdir?
3. Darqomijski hansı şairlərin sözlərinə müraciət etmişdir?
4. Darqomijskinin poetik mətnə olan münasibətinin əsas xüsusiyyəti nədir?
5. Darqomijskinin satirik romanslarını sadalamaq.
6. Bəstəkarın ən yaxşı lirik romansları hansı şairlərin sözlərinə yazılmışdır?

15 – 16-cı dərslər. 19-cu əsrin ikinci yarısının rus musiqi mədəniyyəti. “Qüdrətli dəstə”.

19-cu əsrin ikinci yarısı rus musiqi mədəniyyətinin çiçəklənmə dövrüdür. Bu dövrdə Rusiya bütün dünyaya dahi bəstəkarların şanlı dəstəsini bəxş etmişdir. Onlar tərəfindən müxtəlif janrlarda əsl şedevr əsərlər yaranmışdır. Bunlar içərisində Musorqskinin “Boris Qodunov”, Borodin “Knyaz İqor”, Rimski-Korsakovun “Pskovlu qız” (“Псковитянка”), Çaykovskinin “Yevgeni Onegin” operaları, Çaykovskinin “Sonalar gölü” (“Лебединое озеро”) baleti, dahiyana simfoniyları, Borodin simfoniyları və başqalarını misal göstərmək olar.

O dövrün Rusiya musiqi həyatını fərqləndirən ən əsas cəhət onun demokratikləşməsidir. Musiqi saray kübar cəmiyyətindən və ev dərnəklərindən geniş konsert salonlarına yol açır. Müğənnilərə, instrumental ifaçılara, müəllimlərə ehtiyac yaranır. Rusiyada bu günə qədər musiqi sənəti üzrə təhsil müəssisəsi mövcud deyildi.

Anton Rubinşteyn (1829 – 1894) – görkəmli pianoçu, bəstəkar, dirijor, musiqi təhsili sahəsinə böyük güc və enerji sərf etmişdir. Onun təşəbbüsü ilə 1859-cu ildə Peterburqda Rus Musiqi Cəmiyyəti (RMC) və orada musiqili siniflər fəaliyyətə başlayır.

1862-ci ildə Peterburqda Rusiyanın ilk Konservatoriyası açılmışdır. Onun ilk direktoru Anton Rubinşteyn olur. Rubinşteynin yaradıcı irsi böyükdür. Onlar içərisində ən məşhurları “Demon” operası və vokal əsərləridir (“Şərq mahnıları” toplusu). 1866-cı ildə Moskva Konservatoriyası açılır, ona isə A.Rubinşteynin qardaşı Nikolay Rubinşteyn rəhbərlik etməyə başlayır. Hər iki Konservatoriya musiqi təhsilinin mərkəzinə çevrilmiş olur.

Demək olar elə o vaxtlar ödənişsiz musiqi məktəbi yaranır. Onu, yeni musiqi cərəyanının başçısı M.Balakirev yaratmış olur. Bu məktəb geniş əhali dairələrində musiqi təhsilinin yayılması ideyasını qarşısına məqsəd qoymuşdur. Rusiyanın musiqi mədəniyyəti yenilənmə dövrünü yaşayırdı. Rus musiqi erası başlayırdı.

Rusiyanın musiqi mədəniyyətində “Qüdrətli dəstə” bəstəkarları çox böyük rol oynamışlar. Bu ad həmin əsrin 50-60-cı illərində yaranmış bəstəkarlar birliyinə verilmişdir. Bu birlik həm də “Balakirev dərnəyi” və ya “Yeni rus musiqi məktəbi” adı ilə də məşhur idi. “Qüdrətli dəstə” adını bu birliyə musiqi tənqidçisi V.Stasov vermişdir.

Birlik Miliy Balakirevin ətrafında bir neçə il müddətində formalaşmışdır (1856-1862). Hamıdan əvvəl Balakirevlə yaxınlaşan hərbi mühəndis peşəsinə yiyələnmiş bəstəkar və musiqi tənqidçisi Sezar Küi olmuşdur. Bir il sonra onlara Preobrajen alayının zabiti Modest Musorqski qoşulmuşdur. 1861-ci ildə bu birliyə Dəniz zabidlər korpusunun məzunu Nikolay Rimski-Korsakov daxil olur. 1865-ci ildə professor Botkinin evində Balakirevlə gənc alim, Tibb-Cərrahiyyə Akademiyasının professoru Aleksandr Borodin tanışlığı baş tutur. Dərnəyin qəbul edilmiş başçısı Miliy Balakirev idi. “Qüdrətli dəstə”nin yığıncaqlarında gənc musiqiçilər klassik və müasir musiqinin ən yaxşı əsərlərini mənimsəyirdilər. Dərnəyin ideoloqu Vladimir Stasov idi. O, tez-tez yaradıcılıq üçün yeni fikirlər irəli sürürdü: Borodinə “İqor polku haqqında dastan” operasını yazmasını təklif etmiş, Musorqskiye “Xovanşına” haqqında ideya vermişdir.

“Qüdrətli dəstə” bəstəkarlarını birləşdirən cəhət Qlinkanın ənənələrini davam etdirmək idi. Xalqın həyatı onların yaradıcılığının əsas mövzusunə çevrilir. “Qüdrətli dəstə”nin üzvləri rus xalq mahnılarını toplamaq ənənəsini davam etdirərək bu mahnıların gözəlliyinə heyran olurdular. Onların ideyaları gələcəkdə yeni nəslin nəinki rus, həm də xarici bəstəkarlarının yaradıcı fəaliyyətində öz inkişafını tapmışdır.

Suallar və tapşırıqlar:

1. “Qüdrətli dəstə” nədir? Nə zaman yaranmışdır?
2. Dərnəyə daxil olan bəstəkarların adlarını sadalamaq.
3. Birliyin başçısı kim idi? Həmçinin dərnəyə “Qüdrətli dəstə” adını kim vermişdir?
4. Dərnəyin üzvlərini nə birləşdirirdi?
5. 19-cu əsrin ikinci yarısının rus musiqisi nə ilə fərqlənirdi?
6. Rusiyada ilk Konservatoriyalar nə zaman açılmışdır?

İkinci yarım il

1-ci dər. Aleksandr Porfiryeviç Borodin (1833 – 1887). Həyat və yaradıcılığı.

Aleksandr Porfiryeviç Borodin, Balakirev dərnəyinin üzvü (“Qüdrətli dəstə”), tarixə görkəmli bəstəkar, dahi kimyaçı və ictimai xadim kimi daxil olmuşdur. O, həm də bəstələdiyi “Knyaz İqor” operasının librettosunun, romans mətnlərinin müəllifi olmuş istedadlı ədib idi.

Aleksandr Porfiryeviç Borodin 31 oktyabr (12 noyabr) 1833-cü ildə Peterburqda gürcü knyazı Luka Gedianov (Gedevanişvili) və peterburq burjua qadını (varlı şəhər qadını) Avdotya Antonovanın nigahdankənar övladı olaraq dünyaya göz açmışdır. Anadan olarkən rəsmi olaraq təhkimçi kəndli Porfiri Borodin və onun həyat yoldaşı Tatyana Qriqoryevanın oğlu kimi qeydə alınmışdır.

8 yaşına qədər o, atasının təhkimlisi olub, 1840-cı ildə knyaz oğluna azadlıq vermiş və onunla anası Avdotya Konstantinovnaya dörd mərtəbəli ev almışdır.

Əsil-nəcabətinə görə gimnaziya daxil ola bilməyən Borodin gimnaziya kursunun bütün fənnləri üzrə ev təhsili almış, ingilis və latın dilindən dərslər keçmiş (gənclik illərində fransız və alman dillərində sərbəst danışır), fleyta, fortepiano və violonçeldə ifa etməyi öyrənmişdir.

10 yaşında ikən Borodin kimya ilə maraqlanır və sonralar bu onun professional məşğuliyyətinə çevrilmiş olur.

17 yaşlı Borodin Peterburqda Tibb-cərrahiyyə Akademiyasına daxil olur. O, buranı bitirib hospitalda həkimlik təcrübəsi keçir və burada gənc zabıt M.Musorqski ilə tanış olur. Bu tanışlıq gələcəkdə Borodin həyatında böyük rol oynamışdır.

Borodin üç ilini dostları – gələcəyin görkəmli alimləri D.Mendeleyev və İ.Seçenov ilə birgə Almaniyada, Fransada, İtaliyada keçirir.

1862-ci ildə Borodin Rusiyaya qayıdır və Tibb-cərrahiyyə Akademiyasının professoru seçilir. Lakin musiqiyə olan marağı tükənmirdi. Professor Botkinin evində keçirilən axşamların birində Borodin M.Balakirevlə tanış olur.

Balakirev – gözəl pianoçu və bəstəkar, ”Qüdrətli dəstə”nin başçısı, bəstəkarlığa yeni başlayan Borodinə əsl müəllimlik etmişdir. Ona musiqi formasını, alətsünaslığı öyrədirdi. Məhz Balakirev Borodinə simfoniya yazmağı təklif edir.

1-ci simfoniyanın premyerası 1869-cu ildə Peterburqda böyük uğurla keçir. Bu, Borodinə böyük ruh yüksəkliyi vermiş olur. O, dərhal 2-ci simfoniya və “Knyaz İqor” operası üzərində işə başlayır. Lakin bu iş illər boyu uzanmış olur.

2-ci simfoniya 1876-cı ildə tamamlanır. Stasov onu “Bahadır” («Богатырская») adlandırır, onun məzmununu rus qəhrəmanı eposu ilə əlaqələndirirlər. 1880-ci ildə Moskvada simfoniyanın premyerası bəstəkarın həyatında mühüm hadisəyə çevrilir.

“Knyaz İqor” operası üzərində iş isə çox ləng sürətlə irəliləyirdi – elm daha çox zaman və güc almış olurdu.

Buna baxmayaraq, hər şeyə rəğmən, bu müddət ərzində o çox əsərlər yaradır: iki kvartet, “Orta Asiyada” simfonik lövhəsi, fortepiano üçün kiçik süita, romanslar, operadan ayrı-ayrı səhnələr.

Bu, Borodin bəstəkarlıq fəaliyyətinin çiçəklənmə dövrü idi. 1885-ci ildə Borodin Belçikanın Antverpen şəhərinə öz əsərlərindən ibarət konsertə dəvət alır. Yol üstündə o, Veymar şəhərinə gedir, onun yaradıcılığına yüksək dəyər verən Listlə görüşür.

Belçikada konsert böyük müvəffəqiyyətlə keçir: tamaşaçılar Borodini gənc rus bəstəkarlıq məktəbinin parlaq nümayəndəsi kimi tanıyırlar.

1886-cı ildə Borodin 3-cü simfoniya üzərində işə başlayır. Lakin ömrünün sonuna çox az qalırdı. 1887-ci ildə vəfat edən bəstəkarın cəmi 53 yaşı var idi.

Təsadüfi deyil ki, Borodini “rus musiqisinin bahadırı” adlandırırdılar: bahadır gücünə malik musiqi onun ruhunu ifadə edirdi.

Simfoniya (həmçinin iki nömrəli “Bahadır simfoniyası” – «Богатырская симфония») və monumental opera janrının (“Knyaz İqor” operası) ustad sənətkarı olan Borodin, həmçinin rus klassik kvartetinin və zərif bədii romansın yaradıcılarından idi (“Uzaq vətənin sahillərinə” – «Для берегов Отчизны дальней» və s.). Epik romans-balladalarla yanaşı (“Dəniz” – «Море», “Tutqun meşənin mahnısı” – «Песня тёмного леса») Borodin satirik, yumoristik mahnılar da yazırdı. O, həmçinin şərq xalqlarının musiqisinə həssaslıqla yanaşırdı (“Knyaz İqor” operasında, “Orta Asiyada” – «В Средней Азии» simfonik lövhəsində).

Borodinin bütün əsərlərini yalnız bir aparıcı fikir – rus xalqının bahadır gücü cəmləşdirir.

Suallar və tapşırıqlar:

1. A.Borodinin yaşadığı illər, onun əsil-nəcabəti haqqında danışmaq.
2. O, hansı musiqi birliyinə daxil idi?
3. Borodinin sənəti nə idi?
4. Rus bəstəkarlarından Borodini birinci simfoniyanı yazmağa ilhamlandırmış yaradıcı müəllimi kim olmuşdur?
5. Bəstəkarın əsas əsərlərini sadalamaq.

2 – 3 – 4-cü dərslər. A.P.Borodin. “Knyaz İqor” operası.

“Knyaz İqor” – XII əsrin rus epik poeması “İqor alayı haqqında dastan”ın («Слово о полку Игореве») materialı əsasında müəllifin öz librettosuna yazılan operadır (bəstəkarın ölümündən sonra operanı N.Rimski-Korsakov və A.Qlazunov tamamlamışdır). Xatırladaq ki, operanın yaranma ideyasını bəstəkara Stasov təklif etmişdi.

Əsərdə rus kənd və şəhərlərinin dinc əhalisinə qarşı gözlənilmədən hücumlar edən, onları əsir alaraq, evlərini yandıran soyğunçulara qarşı knyaz İqor Svyatoslavoviç Novqorod-Severskinin 1185-ci ildə etdiyi yürüsdən danışılır. Qıpçaqlar (kumanlar) X – XIII əsrlərdə Orta Asiya və cənubi Rusiya çöllərində məskən salmış türkdilli xalqdır. Onlar heyvandarlıqla məşğul olmuş və köçəri həyat sürmüşlər. Pərakəndə olduqları üçün rus knyazları qıpçaqlara qalib gələ bilmirdilər. “İqor alayı haqqında dastan”ın milli ruhu və ölkənin birliyi haqda vətənpərvər ideya Borodinə çox yaxın idi və operanın əsasını təşkil etmişdir.

Bəstəkar rus salnamələrinin əsillərini, xalq mahnıları və hekayətlərini tədqiq etmişdir.

Operanın əsas qəhrəmanları:

- Knyaz İqor Svyatoslavoviç (yüksək bas, bas-bariton, bariton)
- Yaroslavna – onun ikinci həyat yoldaşı (soprano)
- Vladimir İqoreviç – birinci nigahdan oğlu (tenor)
- Vladimir Yaroslaviç, knyaz Qalitski – Yaroslavnanın qardaşı (yüksək bas, bas-bariton)
- Konçak – qıpçaq xanı (bas)
- Konçakovna – onun qızı (kontralto)
- Qzak – qıpçaq xanı (nitqsiz)
- Ovlur-xaçpərəst qıpçaq (tenor)

“Knyaz İqor” operası “Proloq” və “Epiloq”la əhatələnmişdir.

Birinci və dördüncü pərdələrdə hadisələr rus düşərgəsində cərəyan edir. İkinci və üçüncü pərdələr isə bizi qıpçaqların düşərgəsinə aparır.

Xalqın böyük qüdrətini ifadə edən “*Var ol*” (“*Слава*”) xoru səslənir, o çox qüdrətli və qərarlıdır. Xor, M.İ.Qlinkanın “İvan Susanin” operasından “Eşq olsun” (“*Славься*”) final xorunun təntənəli mövzusuna yaxındır.

<https://www.youtube.com/watch?v=YjMovFUS00c> (səslənmənin başlanğıcı – 0:50)

Birinci pərdə bir-birinə əks olan iki şəkildən ibarətdir. Onlardan birinin mərkəzində hakimiyyəti ələ keçirməyə can atan əyyaş Vladimir Qalitskinin, digərinin mərkəzində isə bununla ziddiyyət təşkil edən obraz – onun bacısı, knyaz İqoru sevən, ona sadıq və dəyanətli həyat yoldaşı olan Yaroslavna təsvir edilmişdir. Yaroslavna həyat yoldaşı üçün darıxır. Birinci pərdə boyarların gəlişi ilə bitir. Onlar İqor ordusunun darmadağın olması haqqında bəd xəbəri çatdırmazdan əvvəl “Dəyanətli ol, knyagina” deyərək müraciət edirlər. Musiqi faciəvi güc və əzəmətlə doludur.

<https://www.youtube.com/watch?v=wOUa4MrQ1yQ> (səslənmənin başlanğıcı – 1.42)

İkinci pərdə qıpçaqların düşərgəsində cərəyan edir. Orkestrin girişi dinləyicini tamamilə başqa bir aləmə daxil edir. Qıpçaq-qızlar öz mahnı və rəqsləri ilə xanın qızı Konçakovnanı əyləndirirlər. Lakin Konçakovnanın kədərini heç nə sovuşdura bilmir – o, knyaz oğlu Vladimirə aşiq olmuşdur. Vladimir də həmçinin Konçakovnanı sevir. Qıpçaq qızlarının xoru, ümumi rəqs, kişilərin vəhşi rəqsi, oğlanların rəqsi müxtəlif Şərq lövhələri yaradır.

İkinci pərdədə İqorun ariyası xüsusi yer tutur. O, bütün qıpçaqların əhatəsinə qarşı durur. Ariyada iki mövzu var. Birinci mövzunun musiqisi – “*Mənə azadlıq, azadlıq verin*” (“*O, дайме, дайме мне свободу*”) – knyazın əsirlikdə əzablarını, onun azadlıq arzusunu dolğun təsvir edir.

İkinci pərdə. İqorun ariyası

<https://www.youtube.com/watch?v=HUnl3I77MhY> (səslənmənin başlanğıcı – 1:13)

O, öz “*göyərçini*” - həyat yoldaşı Yaroslavnaya necə də incə müraciət edir!

İkinci mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=HUnl3I77MhY> (səslənmənin başlanğıcı – 2:24)

Konçakın gəlişi ilə musiqi tamamilə başqa xarakter alır. Xanın böyük ariyası bir neçə bölmədən ibarətdir və çox təzadlı bir insan portretini təsvir edir.

Səhnə dialoqla bitir. Konçak İqora dostluq təklif edir, əvəzində isə heç vaxt ona qarşı çıxmaq vədini tələb edir. Yox, rus knyazı xəyanət etməyəcək!

Konçak, İqorun cəsarətindən heyrətlənir və knyazı qıpçaq rəqslərinə tamaşa etməyə dəvət edir. İkinci pərdənin finalı möhtəşəm rəqs süitasıdır. Burada lirik xor, əsir qızların rəqsi, kişilərin vəhşi rəqsi, oğlanların iti rəqsi və nəhayət, xanı tərənnüm edən xor ilə müşayiət olunan şən rəqs ifa olunur.

Qıpçaq qızlarının rəqsi və xoru

https://www.youtube.com/watch?v=2cQ_iYf1ai8 (səslənmənin başlanğıcı – 0:42)

Ümumi rəqs

https://www.youtube.com/watch?v=a_kdY18q3M (səslənmə müddəti – 2:17 – 3:27)

Kişilərin rəqsi

https://www.youtube.com/watch?v=a_kdY18q3M (səslənmə müddəti – 3:40 – 5:42)

Allegro $\text{♩} = 69$

Oğlanların rəqsi

https://www.youtube.com/watch?v=a_kdY18q3M (səslənmə müddəti – 5:44 – 8:40)

Şənlik rəqsi («Лукыюшый манеу»)

https://www.youtube.com/watch?v=a_kdY18q3M (səslənmənin başlanğıcı – 8:40)

Üçüncü pərdə tamamilə başqa – hiyləgər və quldur Şərqi təsvir edir. Ordu qələbədən həzz alır. Rus əsirləri ruh düşgünlüyündədirlər. Ovlur gizlincə İqorun qaldığı çadıra yaxınlaşır. O, İqora qaçmağı təklif edir. Təsadüfən söhbəti eşidən və həyəcanlanan Konçakovna Vladimiro qalmağı, onu tərk etməməyi yalvarır. Əks halda o, bütün düşərgəni oyadacağı və qırçaqları çağıracağı ilə hədələyir. Yalnız İqor qaça bilər.

Dördüncü pərdədə düşmən tərəfindən talanmış rus torpağının əzabları təsvir olunur. Sükut və boşluq. Yalnız Yaroslavnın dərddli fəryadının tənha səsi. Yaroslavnın ağlaması heyratamiz rus qadınının ən yaxşı musiqili portretlərindən biridir. O, günəşə, küləyə, Dnepr çayına müraciət edir, onlardan dərdə dözmək üçün güc istəyir, Rusiyanı bələlardan qorumaları üçün yalvarır.

Dördüncü pərdə. Yaroslavnanın ağlaması (Плач Ярославны)

<https://www.youtube.com/watch?v=G9uUDO4Mr0o>

Yaroslavnanın səsi kəndlilərin “Şiddətli olmayan külək vıyıldaır” (“Ох, не буйный ветер завывал”) xoruna keçid alır. Xorda xalqın kədəri sarsıdıcı qüvvə ilə ifadə olunur.

Kəndlilərin xoru

<https://www.youtube.com/watch?v=NmPOikJqlA>

İki süvari Putivlə yaxınlaşır. Onların arasından Yaroslavna əsirlikdən qaçmış İqoru tanıyır.

Epiloq. Xalq knyaz İqoru alqışlayır. Bu sevincin daxilində Rusiyanın gələcək qələbə hissi səslənir.

Suallar:

1. Operanın süjetinin əsasını hansı əsər təşkil edir?
2. Operanın əsas ideyası nədir?
3. Əsas iştirakçı şəxslərin partiyalarını hansı səslər ifa edir?
4. Operanın hansı pərdələrində Şərq, hansılarında rus səhnələri göstərilmişdir?
5. “Knyaz İqor” operası hansı janra aiddir?

5-ci dərs. A.P.Borodin. İkinci simfoniya “Bahadır” (1 hissə).

Borodin ikinci simfoniya onun yaradıcılığının zirvəsidir. Bu simfoniya dünya simfonik şah əsərləri siyahısına daxil olunur. Onun əzəmətli, bahadıra bənzər musiqisi rus xalqının ruhunu ifadə edir. Bununla onun iki əsəri – simfoniya və “Knyaz İqor” operası arasında əlaqə aydın nəzərə çarpır.

Tənqidçi Stasov yazırdı: “Borodin özü söyləyirdi ki, yavaş templi hissədə o, Bayanın obrazını (qədim rus müğənni-nəqlədici), birinci hissədə rus bahadırlarının yığıncağını, finalda isə qusli alətlərinin səsi altında bahadır ziyafətini təsvir etmək istəmişdir”. Məhz buna görə Stasov simfoniyanı “Bahadır” simfoniya adlandırmışdır.

Simfoniyanın premyerası çox böyük müvəffəqiyyətlə keçmişdir. Premyera 1877-ci ilin fevralında Sankt-Peterburqda 19-cu əsrin məşhur dirijoru E.Naprapnikın rəhbərliyi ilə baş tutur. Elə həmin ildə Moskva premyerası da yetərincə müvəffəqiyyətli keçir. Dirijor Moskva Konservatoriyasının bünövrəsini qoyan əvəzedilməz N.Rubinşteyn olmuşdur. Dinləyicilər arasında Macar bəstəkarı və görkəmli pianoçu F.List də yer alırdı və o, rus bəstəkarının əsərini yüksək qiymətləndirmişdir.

Simfoniyanın birinci hissəsi **sonata allegro** formasında yazılmışdır. Məhz bu hissədə əsərin bahadır obrazları öz parlaq əksini tapmışdır. Birinci hissənin musiqisi *əsas mövzunun* başlanğıc intonasiyalarından öz inkişafını tapır (si minor). Bu mövzu rus dastanlarından oxumalara bənzəyir.

Birinci hissə. Əsas mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=zF2FAalHSHk>

Onlara xalq rəqslərini xatırladan ağac nəfəsli alətlərin səsləri cavab verir:

<https://www.youtube.com/watch?v=zF2FAalHSHk> (səslənmənin başlanğıcı – 0:33)

Əsas partiyaya paralel tonallıq Re majorda yazılan *köməkçi mövzu* təməmilə fərqli xarakterlidir. Bu musiqi, sanki geniş rus düzənliklərini xatırladan lirik rus xalq mahnılarına yaxındır.

Köməkçi mövzu

<https://www.youtube.com/watch?v=zF2FAalHSHk> (səslənmənin başlanğıcı – 2:16)

İşlənmə bölməsində hərbi döyüşləri və dastan igidliklərini yada salan qəhrəmani epizodlar *köməkçi mövzunun* lirik motivləri ilə əvəz edilir. İnkişaf nəticəsində bu mövzu şən, sevincli xarakter əldə edir.

Yığcam reprizdən sonra, kodada əsas mövzu böyük bir qüvvə ilə öz təsdiqini tapmış olur.

Sual və tapşırıqlar:

1. İkinci simfoniya üzərində iş neçə il davam etmişdir?
2. Stasovun simfoniyanın proqramı haqqında yazdığı Borodin sözlərini söyləyin.
3. İkinci simfoniya "Bahadır" adını kim vermişdir?
4. Simfoniyanın 1-ci hissəsi hansı formada yazılmışdır?
5. Simfoniyanın tonallığını söyləyin.

6-cı dərs: Modest Petroviç Musorqski (1839 – 1881). Həyat və yaradıcılığı.

Modest Petroviç Musorqski dahi faciə bəstəkarıdır. Öz musiqisi ilə o, həyatı gözəlləşdirmək və ya yumşaltmağa can atırdı, əksinə öz kəskinliyi ilə ifadə edirdi. Onun yaradıcılığı müasir incəsənətin inkişaf yollarını üstələmiş və müasirləri tərəfindən sona qədər layiqincə qiymətləndirilməmişdir.

Musorqski "Qüdrətli dəstə"nin ən istedadlı üzvlərindən biri idi. O, operalar, orkestr pyesləri, vokal və fortepiano musiqi məcmuələri, romanslar, mahnılar, xorlar yazmışdır.

Musorqski 21 mart 1839-cu ildə Pskov quberniyasının Karevo kəndində (indiki Tver vilayəti) zadəgan ailəsində anadan olmuşdur. Uşaqlıqda anasının rəhbərliyi altında musiqi ilə məşğul olmuşdur. Təhsilini Peterburqda Petropavlovsk məktəbində (1851), sonra Komarovun hazırlıq pansionunda (1852) və Hərbi Qvardiya və süvari əsgər yetişdirən məktəbdə almışdır.

1856-cı ildə Preobrajen polkunun (alayının) saray qvardiyasında işə başlamışdır. Eyni zamanda pianoçu A.Gerkdən fortepiano dərsləri almışdır. Məhz o dövrdə A.Darqomijski və M.Balakirevlə tanış olmuş, bununla da musiqi nəzəriyyəsi və bəstəkarlıqdan biliklərə yiyələnmişdir. Tezliklə Musorqski "Qüdrətli dəstə" adlanan musiqi qrupunun yığıncaqlarının daimi iştirakçısına çevrilir.

1858-ci ildə o, kiçik zabıt rütbəsi ilə istefaya çıxaraq özünü bütövlüklə musiqiyə həsr edir.

Müəllimi Balakirev, dostları isə Darqomijski, Küi, Stasov olurlar. Musorqski mahnılar, romanslar, "Çılpaq dağda İvanova gecəsi" ("Иванова ночь на лысой горе") simfonik lövhəsini yaradır, Floberin romanı əsasında "Salambo", Qoqolun əsəri əsasında "Evlənmə" ("Женитьба") operaları üzərində işləyir.

Bəstəkarın 10 illik yaradıcı fəaliyyətinin nəticəsi olaraq A.S.Puşkinin faciəsi əsasında "Boris Qodunov" musiqili dramı yaranır. Onun premyerası 1874-cü ildə Peterburqun Mariinski teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulur. "Boris Qodunov" Musorqskinin özünəməxsus istedadının yüksək çiçəklənmə dövrünün başlanğıcı hesab edilir. O, qanlı silahlı üsyanların iğtişaşlarına həsr olunmuş yeni opera – "Xovanşina" haqqında düşünür. Musorqski bu operanı ömrünün sonuna qədər fasilələrlə yazmasına baxmayaraq tamamlaya bilməmişdir.

1870-ci illərdə Musorqski bir sıra gözəl əsərlər yaradır: Vereşagin eyni adlı rəsminə "Unudulmuş" ("Забытый") balladısını, Qolenişev-Kutuzovun sözlərinə "Ölümün mahnı və rəqsləri" ("Песни и пляски смерти") vokal silsiləsi, dostu V.Qartmanın ölümündən sonra təşkil olunmuş sərginin təəssüratları altında yazılmış "Sərgidən şəkillər" ("Картинки с выставки") fortepiano silsiləsi. "Sərgidən şəkillər" dünya musiqisinin ən yaxşı proqramlı əsərlərindən birinə çevrilir. Maraqlı mahnılar Musorqskinin "Uşaq" ("Детская") vokal silsiləsinə daxil edilir.

Bəstəkar cəmi 42 il yaşamış və düşüncələrini bütünlüklə tamamlaya bilməmiş, özündən sonra çoxlu dahiyənə layihələr qoymuşdur. Onun "Xovanşina", "Soroçin yarmarkası" (Soroçintsı – Poltavada kəndin adı) operalarını dostları – Rimski-Korsakov, Küi, Lyadov tamamlamışlar.

“Boris Qodunov”un əlyazmaları üzərində D.Şostakoviç işləmişdir. Onun redaktəsində Musorqskinin musiqisi yeni, tərəvətli və daha parlaq səslənmişdir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Musorqskinin yaşadığı illər.
2. O, hansı musiqi birliyinə aid edilir?
3. Musorqski ilk təhsilini harada almışdır?
4. Musiqi sahəsində onun müəllimi və rəhbəri kim olmuşdur?
5. Bəstəkar hansı janrlara daha çox meyilli idi?
6. Bəstəkarın vokal və fortepiano silsilələrini sadalamaq.

7 – 8-ci dərslər. M.P.Musorqski. “Boris Qodunov” operası.

Musorqski görkəmli musiqi dramaturqudur. Bəstəkarı, əsasən teatra cəlb edən ayrı-ayrı insanlar deyil, bütöv bir xalq və onun tarixi səhifələrini operada əks etdirmək imkanı olmuşdur.

“Boris Qodunov” operası bəstəkar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir: bu opera onun yaradıcılığının onillik dövrünün nəticəsidir. Puşkinin faciəsində keçmiş, İqtisadi dövrün tarixi hadisələri təsvir edilmişdir. Musorqskinin operasında bunlar yeni, müasir səslənmə əldə edir.

Puşkin və onun ardınca Musorqski şəhzadə Dmitrinin ölümündə çar Borisi günahkar hesab edirdi. Operada Vicdan əsas yer tutur.

Operanın əsas hərəkətverici qüvvəsi xalqdır. Təsadüfi deyil ki, operanın janrı müəllif tərəfindən xalq musiqi draması adlandırılmışdır. Yeni redaksiyada opera Proloq və dörd pərdədən ibarətdir (8 şəkil).

Operanın əsas qəhrəmanları:

Boris Qodunov (bariton və ya bas)

Fyodor, Borisin oğlu (kontralto)

Kseniya, Borisin qızı (soprano)

Kseniyanın dayəsi (metso-soprano və ya kontralto)

Knyaz Vasili Şuyski (tenor)

Andrey Şelkalov, mirzə – Qədim Rusiyada idarə katibi (bariton)

Pimen, salnaməçi-zahid (bas)

Qriqori adlı Saxtakar (tenor)

Marina Mnişek, Sandomir vilayət hakiminin qızı (metso-soprano)

Ranqoni, sirli hiyləgər (bariton)

Varlaam, avara rahib (bas)

Misail, avara rahib (tenor)

Meyxana sahibəsi (metso-soprano)

Yurodivı, əsas iştirakçı, gicbəsər (tenor)

Proloqda iki şəkil var. Hər şəkilin mərkəzində faciənin iki əsas iştirakçıları – xalq və çar Boris durur. Məzlum, incidilmiş xalq taxt-tacda kimin oturmasının fərqi varmıdan tamamilə laqeydcəsinə sanki hüznü oxşamalar deyir: “Atamız, bizi niyə tərək edirsən?”

Proloq. “Atamız, bizi niyə tərk edirsən?”

(«На кого ты нас покидаешь, отец наш!») xoru

<https://www.youtube.com/watch?v=rBpE3IJI1ys> (səslənmənin başlanğıcı – 0:25)

Dördüncü pərdənin əvvəlində – Vasili Blajenni məbədi qarşısındakı səhnədə ehtiyac və aclıqdan əzab çəkən xalq öz səsinə yüksəlir: “Çörək! Çörək!....”. Bu artıq tələbdir. O, etiraz kimi səslənərək xalqı birləşdirir.

“Çörək! Çörək!” («Хлеба! Хлеба!») xoru

<https://mp3iq.com/m/317185-m.p.-musorgskij/66388762-opera-boris-godunov-4d.-1k.-hor-hleba/> (səslənmənin başlanğıcı – 3:08)

Operanın sonunda xalqın bu etirazı kortəbii iğtişasa çevrilmiş olur.

“Coşur, qızıdır cəsur igidlər”

(«Расходилась, разгулялась сила удаль молодецкая») xoru

<https://www.youtube.com/watch?v=q0dP-NZix5c>

Xalqın obrazı məhz bu cür xor səhnələrində təsvir edilmiş, onların intonasiyaları xalq mahnılarından götürülmüşdür: bəzən hüznü ağılar, oxşamalar, bəzən isə dəliqanlı, qoçaq.

Xalq obrazına çar Borisin obrazı qarşı duraraq öz inkişaf xətti ilə verilmişdir. Onun, «Qəlbim kədərlidir» (“Скорбит душа”) ariozosu zəng səslərinin qarşısını alaraq gizli qorxu və kədərli uzaqgörmə hisslərini əks etdirir.

Çar Borisin ariozosu: “Qəlbim kədərlidir” («Скорбим душа»)

<https://www.youtube.com/watch?v=vegf1vJiX04>

Borisin məhvə məhkum edilmiş iztirabları ikinci pərdədə daha aydın görünür. Bu pərdə bütövlüklə onun obrazının açılmasına həsr edilmişdir. Həm həyatdan köçən nişanlısı üçün göz yaşları axıdan qızı, həm də Moskva dövlətinin xəritəsini öyrənən oğlu Fyodorla olan səhnələrdə o, sevən bir ata, «Yüksək hakimiyyətə nail oldum» (“Достиг я высшей власти”) monoloqunda dövləti idarə edən müdrək bir həyat yoldaşı kimi və məharətli saray əyanı Şuyski ilə o, fərasətli bir siyasətçi kimi təqdim edilir. Lakin ən əsas, Boris dərinlən iztirab çəkən bir insandır və xəstə qəlbi az yaşlı şahzadə Dmitrinin ölümündə cinayətlə bağlı əzab çəkir.

Çar Borisin monoloqu: “Yüksək hakimiyyətə nail oldum”

(«Достиг я высшей власти»)

<https://www.youtube.com/watch?v=DqPvKXF6-9Q>

İkinci pərdənin sonunda yeknəsək zəng səsləri altında (qüllə saatı) Borisin gözüne “qana boyanmış uşaq” görünür.

Zəng səsləri (Звон колоколов)

<https://www.youtube.com/watch?v=iQrSmvyvoZ8>

The image shows a musical score for a piano piece titled 'Zəng səsləri (Звон колоколов)'. The tempo is marked 'Andantino alla marcia [Умеренно]'. The score is written for piano (p) and includes dynamic markings such as *f*, *sf*, *mf*, and *sf*. The piece features a series of chords and melodic lines, with a section marked '1' and 'martellato' (martellato) indicating a staccato, accented style. The score is in G major and 4/4 time.

Beləliklə, vicdan əzabı son həddə çatmış olur: “Toxunma, dəymə! Mən yox... mən səni öldürməmişəm!”. Burada faciəvi xəttin inkişafında kulminasiya məqamı yaranaraq Borisin iztirablarının yüksək həddini ifadə edir. O, bunlara dözə bilməyib ölür.

Operanın iki əsas xətti – xalq və çardır. Həmçinin xalqın obrazı çoxşaxəlidir. Burada xalqın adından hökm oxuyan tarixçi-rahib Pimen, avara rahiblər Varlaam və Misail, heç nədən qorxmayan və çarı ölümdə ittiham edən Yurodivı və digər personajlar bəstəkar tərəfindən çox parlaq ifadə olunaraq, rus xalqının müxtəlif cizgilərini özlərində əks etdirmişlər.

Birinci pərdə: Varlaamın mahnısı “Kazan şəhərində olduğu kimi...”

(«Как во городе было во Казани...»)

<https://www.youtube.com/watch?v=46mym4w2SPs>

The image shows a musical score for a song titled 'Birinci pərdə: Varlaamın mahnısı'. The lyrics are in Russian: 'Как во го ро де бы ло во Ка за ни:'. The score is written for voice and piano (p). The tempo is marked 'Andantino alla marcia [Умеренно]'. The score includes dynamic markings such as *f* and *sf*. The piece features a series of chords and melodic lines, with a section marked '1' and 'martellato' (martellato) indicating a staccato, accented style. The score is in G major and 4/4 time.

Yurodivının mahnısı: “Ay səfər edir...” («Месяц едет...»)

<https://www.youtube.com/watch?v=-R14QpA-Hus> (səslənmənin başlanğıcı – 0:35)

Юродивый (садится на камень, вытирает ладони и пост, покачивается) Ме-сяц е-дет, ко-...

Мальчишки, спустя несколько времени, окружают Юродивого

Ю. - те - нок пла - чет, ю - ро - ди - вый, вста - вай, бо - гу по - мо - ли - ся, Хри - сту по - кло -

Bir çox xor nömrələrində xalq mahnıları istifadə edilmişdir. Məsələn: Proloqdan «Var ol» («Слава») xoru, Kroma məkanında olan səhnədə «Səma altında uçan şahin deyil» («Не сокол летит по поднебесью») xoru.

“Var ol” («Слава») xoru

<https://www.youtube.com/watch?v=l1UYNokltsc>

С. Allegro moderato. 108

А. Уж как на ве - бе сози - цу крас - но - му сла - ва, сла - ва!

Т. Уж как на ве - бе сози - цу крас - но - му сла - ва, сла - ва!

Б. Уж как на ве - бе сози - цу крас - но - му сла - ва, сла - ва!

Dördüncü pərdə: “Səma altında uçan şahin deyil”

(«Не сокол летит по поднебесью») xoru

<https://www.youtube.com/watch?v=spGm5MgkcGq> (səslənmənin başlanğıcı – 2:08)

Andantino cantabile. Довольно медленно

Не со - кол ле - тит по под - не - бе - сью, не * бор - зый конь мчит - ся по по - лю.

Sual və tapşırıqlar:

- 1) Librettonun əsasını hansı əsər təşkil edir?
- 2) Operanın janrını necə təyin etmək olar?
- 3) Operanın əsas iştirakçılarını sadalayın.
- 4) Operada xalqın obrazı necə inkişaf edir?
- 5) Çar Borisin obrazı necə inkişaf edir?

9 – 10-cu dərslər. **Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov (1844 – 1908). Həyat və yaradıcılığı**

Görkəmli rus bəstəkarı Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov rus musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələrindən biridir. Onun çoxcəhətli maraqları heyran edir: o, həm özünəməxsus musiqi teatrı yaratmış ilhamverici bir bəstəkar, həm öz məktəbini yaratmış görkəmli müəllim (200-dən artıq şagirdləri), həm məşhur dirijor, həm orkestr haqqında ciddi elmi işlərin və bu günə qədər dərs vəsaiti olan “Orkestrləşdirmənin əsasları” və “Harmoniya” haqqında (“Harmoniyadan praktiki dərslik”) kitabların, məqalələrin müəllifidir. Onun yaradıcı həyatını əks etdirən “Musiqi həyatının salnaməsi” (“Летопись моей музыкальной жизни”) kitabı pedaqoji əhəmiyyət kəsb edir. Dəniz zabiti və musiqi filosofu Rimski-Korsakov hər zaman təbiətin və insanın əsl şairi olaraq qalmışdır.

Bəstəkarın yaradıcılıq irsi çox genişdir. Rimski-Korsakov simfonik əsərlərin, kantataların, romansların müəllifidir. Ən məşhur simfonik əsərlərindən biri “Min bir gecə” ərəb nağıllarının motivləri əsasında yazılmış “Şəhrizad” simfonik süitasıdır.

Rimski-Korsakov opera yaradıcılığında özünü daha parlaq və hərtərəfli ifadə edə bilmişdir. O, 15 operanın müəllifidir. Onlar arasından ən uğurluları “Qar qız” (“Снегурочка”), “Çar Saltan haqqında nağıl” («Сказка о царе Салтане»), “Milad bayramı ərəfəsində” («Ночь перед рождеством»), “Çar gəlini” («Царская невеста»), “Pskovlu qız” («Псковитянка»), “Ölməz Kaşşey” («Кащей Бессмертный»), “Qızıl xoruz” («Золотой петушок»), “Sadko” opera-dastan (bilina – rəvayət, əfsanə) olmuşdur.

N.A.Rimski-Korsakov 6 mart 1844-cü ildə Rusiyanın şimalında yerləşən Novqorod vilayətinin kiçik Tixvin şəhərində anadan olmuşdur. Artıq uşaqlıqda Niki (valideynləri onu nəvazişlə belə çağırırdılar) doğma təbiətin vurğunu olmuş və gələcəkdə böyük məharətlə öz musiqisində bunu təsvir etmişdir. Tixvində o, xalq mahnılarını dinləyir, xalq adət-ənənələrinə tamaşa edir və bütün bunlar bəstəkarın qəlbində dərin iz buraxmışdır.

Rimski-Korsakovun ailəsi musiqini sevirdi. Kiçik yaşlarından onun musiqi istedadı nəzərə çarpır. Kolyanın gözəl eşitmə qabiliyyəti var idi. 6 yaşından o, özü notları yazıb oxumaga çalışır, bəstələməyə səy göstərir, fortepiano da ifa etməyə başlayır və artıq 11 yaşında böyük müvəffəqiyyətlər əldə etmiş olur. Lakin heç kim düşünmürdü ki, o, professional musiqiçi olacaq. Nikolay dayısı və böyük qardaşı kimi dənizi sevir və dənizçi olmaq arzusunda olmuşdur.

12 yaşında Kolyanı Dəniz korpusunda təhsil almaq üçün Peterburqa aparırlar. Niki çox yaxşı oxuyurdu, 6 il müddətində “Kadetlər” siyahısında ilk onluğa daxil olmuşdur. (Kadetlər – inqilaba qədər orta hərbi təhsil müəssisəsində təhsil alan tələbələrə deyilirdi – Kadet korpusu). Yaxşı oxuduğuna görə ona hər həftə məzuniyyət verirdilər və Nikolay musiqi ilə məşğuliyyətini davam etdirir, konsertlərə, opera tamaşalarına gedirdi. M.Qlinkanın “İvan Susanin” operası Nikolayda olduqca böyük təəssürat yaratmışdır. Bu operanı ikinci dəfə dinləməyə gedərkən o, doğmalarına belə yazmışdır: “Mən bu gün tamamilə xoşbəxtəm”. Bütün həyatı boyu o, dahi bəstəkar Qlinkanın yaradıcılığı qarşısında baş əyirdi. Gənc musiqiçinin ilk əhəmiyyətli bəstələnmiş əsəri “İvan Susanin” operasından Vanyanın mahnısının təqlid edilmiş duet variantı idi.

Korpusu bitirməmişdən bir qədər öncə Rimski-Korsakov M.İ.Qlinkanın ardıcılı olan Miliy Balakirevlə tanış olaraq gənc, istedadlı bəstəkarları cəmləşdirən “Qüdrətli dəstə” adlı dərnəyə daxil olmuş və bu bəstəkarlar öz həyatlarını rus milli musiqisinin inkişafına həsr etmişlər. Məhz bu tanışlıq bəstəkarın gələcək həyat yolunu müəyyənləşdirir.

O, ilk ciddi işi – “Birinci simfoniya” üzərində çalışmağa başlayır. Həm də paralel olaraq Moskva korpusunda imtahanları verdikdən sonra Nikolay “Almaz” təlim kliperi ilə dünya səyahətinə çıxır. (Kliper – iti sürətli, yelkənli gəmi olub ölçüsünə görə qayıqdan böyük, gəmidən isə kiçikdir). Dünya səyahəti 3 il davam edir.

Dəniz səyahəti zamanı gələcək bəstəkar bir çox ölkələrdə olmuş, müxtəlif xalqların mahnılarını eşitmiş, ecazkar dəniz lövhələrini seyr etmişdir. O, gecə növbələrini və dəniz göyertəsində tənha olmağı çox sevirdi. Rimski-Korsakov Amerika və Avropanın bir çox şəhərlərində olur. Dəniz, səma, təbiət gənci özünə həmişəlik valeh etmiş, qəlbinin bir hissəsinə çevirmişdir.

Dünya səyahəti zamanı o, Birinci simfoniyanı (mi minor) tamamlayır. Rusiyada bu simfoniya ilk simfoniya olaraq 1865-ci ildə Pulsuz musiqi məktəbinin konsertləri zamanı Balakirevin rəhbərliyi ilə böyük müvəffəqiyyətlə səslənmişdir.

Səyahətdən qayıtdıqdan sonra Nikolay Andreyeviç dəniz xidmətindən uzaqlaşaraq böyük həvəslə musiqi yaradıcılığına başlayır.

Birinci simfoniyaqdan sonra “Sadko” (qədim rus əfsanələrinin qəhrəmanı) simfonik lövhəsi, “Antar” (ərəb nağıllarının qəhrəmanı) simfonik süitası, işıqlı, xəyalpərəst əhval-ruhiyyə və dərin poetikliyi ilə zəngin olan – Puşkinin sözlərinə “Gürcüstan zirvələrində” («На холмах Грузии»), Koltsovun sözlərinə “Şərq romansı” («Восточный романс») – vokal əsərləri yaranır. Lakin Rimski-Korsakov yaradıcılığının birinci mərhələsinin ən böyük əsəri “Pskovlu qız” («Псковитянка») operası olur (İvan Qroznının hakimiyyəti dövründən tarixi epizoda əsaslanmışdır).

1871-ci ildə Rimski-Korsakov Peterburq Konservatoriyasının professoru təyin edilir və 40 ilə yaxın burada çalışır. Tezliklə onu Moskva idarəsinin nəfəsli orkestrində inspektor vəzifəsində işləməyə dəvət edirlər. 70-ci illərin ortalarından o, Pulsuz musiqi məktəbinin direktoru səlahiyyətlərini öz üzərinə götürmüş olur. Elə bu illərdə də Rimski-Korsakov öz bəstəkarlıq texnikasını kamilləşdirir, harmoniya və kontrapunktla məşğul olmağa başlayır. Eyni zamanda bəstəkar xalq ənənələrini və poeziyasını öyrənir, mahnı məcmuələri tərtib edir. Bir-birinin ardınca dahiyənə əsərlər yaranır: operalar “May gecəsi” («Майская ночь») Qoqolun əsəri əsasında, “Qar qız” («Снегурочка») Ostrovskinin nağıl-pyesi əsasında, “Mlada” (Polab slavyanlarının tarixdən əvvəlki keçmişi haqqındakı sujetə), simfonik əsərlər “Nağıl” («Сказка»), “İspan kapriççiosu” («Испанское каприччио»), “İşıqlı bayram” («Светлый праздник»), “Şəhrizad” («Шехеразада»).

80-ci illərin ortalarında Rimski-Korsakov Belyayev nəşriyyatının və konsert işinin bədii rəhbəri olaraq onun bir nümayəndəsi kimi Parisə və Brüsselə səfərlər edirdi.

1900-cü ilin qorxunc hadisələri bəstəkarın düşüncələrini sarsıtmış olur. O yazırdı: “Qüdrətli zamandır... köhnə qaydalar həmişəlik məhv edilmişdir”.

Son dövrdə Rimski-Korsakovun satirik, nümunəvi opera əsərləri yaranır: nağıl-opera “Ölməz Kaşşey” («Кашей Бессмертный») – mütləq hakimiyyətin xalq hərəkətini yatızdırması haqqında, Puşkinin əsəri əsasında qəddarlığı ifşa edən “Qızıl xoruz haqqında nağıl” («Сказка о Золотом петушке»). Bəstəkarın son dövr yaradıcılığına “Gözə görünməz Kitej şəhəri haqqında hekayət” («Сказание о невидимом граде Китеже») dramatik opera əfsanəsi də daxil edilir və burada keçmişdə tatarların hücumu hadisələri açıqlanır.

Onun operalarından bəzi fraqmentlər dillər əzbərinə çevrilmişdir: “Sadko” operasından “Hind qonağının mahnısı” və ya “Çar Saltan haqqında nağıl” («Сказка о царе Салтане») operasından “Arının uçuşu” (“Полет шмеля”) orkestr musiqisi.

Ölümündən bir il əvvəl Rimski-Korsakov Dyagilevin Parisdə təşkil etdiyi rus simfonik konsertlərində sonuncu dəfə dirijor kimi çıxış edir.

1908-ci ildə bəstəkar vəfat edir. 1944-cü ildə Rimski-Korsakovun anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə Sankt-Peterburq Konservatoriyasına onun adı verilmişdir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Bəstəkarın yaşadığı illər.
2. Rimski-Korsakov hansı fəaliyyət növləri ilə məşğul olmuşdur?
3. Rimski-Korsakovun əsas musiqi müəllimi kim olmuşdur?
4. Bəstəkarın ilk əsəri hansı olub? Erkən dövrün simfonik əsərlərini sadalayın.
5. Rimski-Korsakov neçənci ildə Konservatoriyanın professoru olmuşdur? O, daha hansı musiqi-ifaçılıq fəaliyyəti ilə məşğul olurdu?
6. Bəstəkarın satirik operalarını sadalayın.

11-ci dər. N.A.Rimski-Korsakovun orkestr əsərləri.

Rimski-Korsakovun orkestr əsərləri öz həcminə görə opera əsərləri ilə müqayisədə azlıq təşkil etsə də bədii və tarixi əhəmiyyətinə görə heç də onlardan geri qalmır. Onların çoxu proqramlı əsərlərdir. Bəstəkar alətsünaslığın parlaq sənətkarı olmuşdur və bu da orkestr üslubunun genişləndirilməsində, maraqlı, qeyri-standart alətlərin orkestrə daxil edilməsi ilə yeni çalarların yaranmasında təzahür olunur (ksilofon, Pan fleytası, lira, şeypur, truba-pikkolo, truba-kontralto). Məhz bununla rus bəstəkarının novatorluğu daha parlaq öz əksini tapmışdır.

Qlinkanın sadıq ardıcılı Rimski-Korsakov öz orkestr əsərlərində instrumental solo nömrələrinə böyük diqqət ayırırdı, tez-tez ağac nəfəsli, zərb və cingiltili alətlərin tərkibini ikiləşdirirdi.

Bəstəkarın yaradıcılığını xarakterizə edən akademik Boris Asafyev yazırdı: “Rimski-Korsakov təsviri musiqi sahəsində simfonist, mükəmməl klassik peyzaj və məişət lövhələrinin sənətkarıdır. Gərgin-dramatik simfonizm onun sahəsi deyil”.

Rimski-Korsakov simfonik janra yaradıcılığının müxtəlif dövrlərində, xüsusilə 60-80-ci illərdə müraciət etmişdir. Əgər 60-cı illərin əsərlərində – 1-ci simfoniya, 2-ci simfoniya (“Antar”), rus mövzularına uvertüra, Serb fantaziyası («Сербская фантазия»), “Sadko” musiqi lövhəsi – gənc musiqiçi Balakirev və Qlinkanın ideyalarını davam etdirirdisə, artıq 70-ci illərin əvvəllərində yazılmış 3-cü simfoniya Çaykovskinin təsiri hiss edilir.

80-ci illərin sonunda 3 şedevr əsər yaranır və bu əsərlər həm Rimski-Korsakov, həm də bütövlükdə Peterburq simfonizminin yüksək çiçəklənmə dövrü hesab edilir: İspan kapriççiosu («Испанское каприччио»), “Şəhrizad” («Шехеразада»), “İşıqlı bayram” («Светлый праздник»).

Gələcəkdə onun simfonizmi opera janrı daxilində öz inkişafını tapır. Bəstəkar tez-tez öz operalarının musiqisindən süitalar yaratmış olur. Rimski-Korsakovun simfonik operaları içərisində ən məşhuru 1899 – 1900-cü illərdə bəstələnmiş “Çar Saltan haqqında nağıl” («Сказка о царе Салтане») operasıdır. Operanın ədəbi mənbəyi dahi rus şairi Aleksandr Sergeyeviç

Puşkinin “Çar Saltan, onun oğlu şöhrətli və qüdrətli bahadır knyaz Qvidon Saltanoviç və gözəl şahzadə qız Qu quşu haqqında nağıl”dan («Сказка о царе Салтане, о сыне его славном и могучем богатыре князе Гвидоне Салтановиче и прекрасной царевне Лебеди»)

Simfonik lövhə “Üç möcüzə” (“Три чуда”) – “Çar Saltan haqqında nağıl” («Сказка о царе Салтане») operasının sonuncu pərdəsinə giriş – gözəl Ledenes (şirniyyatlar şəhərciyi) şəhərinin parlaq musiqili illüstrasiyasıdır. Bu səhnə xeyirxah başlanğıcın təntənəsini qeyd edir və operada hökm sürən işıqlı, sevincli əhval-ruhiyyəni daha da artırır. Onun musiqi formasında rondonun cizgiləri nəzərə çarpır. Dəfələrlə süitanın hissələri arasında və hətta onların içərisində rast gəlinən şeypurların siqnalı refren funksiyası rolunu oynayır. Bu mövzu sanki növbəti möcüzəni seyr etmək üçün özünəməxsus çağırış rolunu daşıyır.

Simfonik lövhə “Üç möcüzə” («Три чуда»). Giriş (şeypurların siqnalı)

<https://www.youtube.com/watch?v=0OINk1aGX2M>

Hər üç möcüzə – sehrli dələ, dənizdən qalxan 33 bahadır və qu quşunun gözəl şahzadəyə çevrilməsi – bir musiqi hekayəsində cəmləşmişdir. Orkestr hər möcüzəni dəqiqliklə təsvir edir.

Birinci möcüzə. Şəklin birinci bölməsi möcüzəli dələni təsvir edir. Bəstəkar burada A.S.Puşkinin xatırlatdığı “Bağ və ya bostanda” («Во саду ли, в огороде») rus xalq mahnısından istifadə edir. Orkeströvka çox orijinaldır, o, sehrli-təsvirli və xalq çaralıdır. Əfsanəvi dələnin obrazını fleyta-pikkolo ifadə edir və ksilofonla birgə melodiya möcüzəli çalar yaratmış olur.

Dələnin mövzusu

<https://www.youtube.com/watch?v=0OINk1aGX2M>

(səslənmənin başlanğıcı – 1:05)

İkinci möcüzə. Bu bölmə dəniz dalgalarından qalxan 33 bahadırı əks etdirir. Simlilərin fonunda mis nəfəsli alətlərin akkordlu, marşa bənzər mövzusu onları ifadə etmiş olur. Musiqidə həmçinin qəhrəman bahadırların yürüşü və coşğun dənizin səs-küyü eşidilir.

Bahadırların mövzusu

<https://www.youtube.com/watch?v=0OINk1aGX2M>

(səslənmənin başlanğıcı – 2:40)

Üçüncü möcüzə. Bəstəkar dalğalarda üzən quşun obrazını yaradır, musiqi sanki suyu özündən silkələyən və gözəl şahzadəyə çevrilən Qu quşunu xatırladır. Orkestrdə şahzadənin mövzusu inkişaf edir. Sərbəst, geniş, axıcı musiqi gözəl rus mahnılarını xatırladır.

Operanın mərkəzi ideyası – işıqlı başlanğıcın qaranlıq qüvvələr üzərində qələbəsi – xeyirxah sehrbaz Qu quşu obrazı ilə bağlıdır. Qoboyun ifasında həzin melodiya səslənir.

Qəhrəmanın səhnə obrazının təəssüratları altında məşhur rus rəssamı Mixail Vrubel “Şahzadə qız-Qu quşu” rəsm əsərini yaratmışdır:

http://smallbay.ru/artrussia/vrubel_zarevna-lebed.html

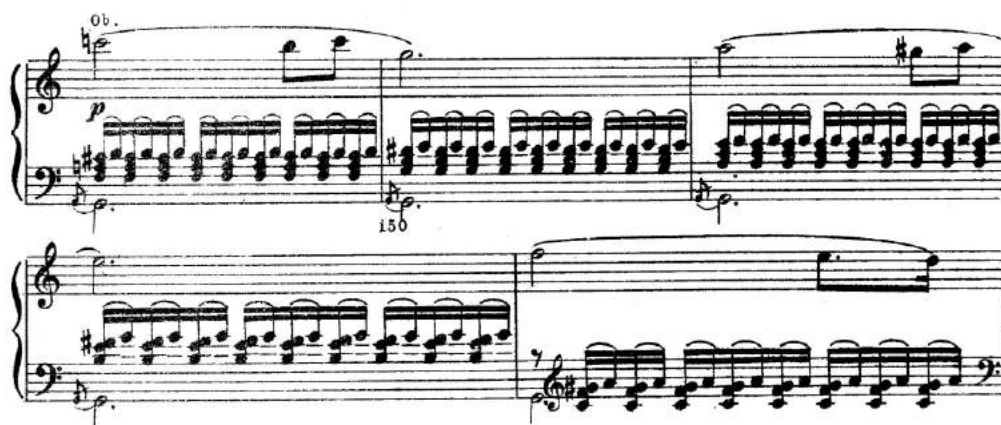
Rəssam bu səhnə əsərini tərtib etmiş, Şahzadə qız-Qu quşu obrazını isə operada onun həyat yoldaşı və ilham pərisi Nadejda Zabela-Vrubel ifa etmişdir.

Şair Aleksandr Blok bu rəsm əsərini çox sevirdi. O, həmin əsərdən ilhamlanaraq “Vrubelə həsr olunmuş” («Врубелю») başlığı altında iri həcmli şeir yazmışdır.

Şahzadə qız-Qu quşunun mövzusu

<https://www.youtube.com/watch?v=0OINk1aGX2M>

(səslənmənin başlanğıcı – 4:22)

Həmin “Çar Saltan haqqında nağıl” operasından “**Arının uçuşu**” («Полет шмеля») intermediyası da böyük məşhurluq əldə etmişdir. Qu quşu Knyaz Qvidonu arıya çevirir ki, o, atasının yanına uçub gedə bilsin, belə ki, ata, Qvidonun sağ olmasından xəbərdar deyil. Bəstəkar musiqi vasitələri ilə nəinki arının uçuşunu, həm də onun vızıltısını ifadə edə bilmişdir. Bu fraqment müstəqil və məşhur bir musiqi əsərinə çevrilmişdir (müxtəlif alətlərin solo ifaları üçün işlənmişdir).

Arının mövzusu

<https://www.youtube.com/watch?v=xQf5jt94nds>

Sual və tapşırıqlar:

1. Rimski-Korsakovun orkestri nə ilə fərqlənir?
2. Rimski-Korsakovun orkestr əsərlərini sadalayın.
3. “Üç möcüzə” simfonik lövhəsinin obrazlı xarakteristikasını yaradın.
4. “Çar Saltan haqqında nağıl” operasından “Arının uçuşu” epizodu nə ilə maraqlıdır?
5. Rimski-Korsakovun simfonik orkestrində hansı alətlər üstünlük təşkil edirdi?
6. Şahzadə Qu quşunun səhnə obrazını təsvir edən bədii və poetik əsərlər müəlliflərinin adlarını sadalamaq.

12 – 13-cü dərslər. N.A.Rimski-Korsakov. “Şəhrizad” simfonik süitəsi.

“Şəhrizad” – proqramlı əsərdir. Burada bəstəkarın fantastik Şərqə, “Min bir gecə” nağıllarının obrazlarına olan məhəbbəti əks edilmişdir.

Nağılım ayrı, bir-biri ilə əlaqəsi olmayan epizodlarını süitanın proqramı üçün seçən Rimski-Korsakov ümumi mövzu ilə onları birləşdirmiş olur: “Qadınların xəyanətinə əmin olan Sultan Şəhriyar özünə söz verir ki, ilk gecədən sonra bütün həyat yoldaşlarını edam etdirdi. Lakin şahzadə Şəhrizad öz həyatını min bir gecə ərzində nəql etdiyi nağıllarla xilas edə bilir və hər şeylə maraqlanan Şəhriyar hər dəfə onun edamını təxirə salaraq sonda öz qərarından vaz keçmiş olur. Şəhrizad ona şairlərin şeirlərindən və mahnıların sözlərindən nümunə gətirərək nağılı nağıla, hekayəni hekayəyə qataraq çoxlu möcüzələr danışmışdı.

Süitanın bütün hissələrinə şərq nağıllarının obrazları səpələnmişdir: dəniz və Sindbadın gəmisi, şahzadə Qələndərin fantastik hekayəsi, şahzadə oğlan və şahzadə qız, Bağdad bayramı və bürünc atlı ilə qayalara çırpılan gəmi. Süitanın birinci və dördüncü hissələrində dənizin ifadəli təsviri bu hissələri əlaqələndirir.

Süita öz bütövlüyü ilə fərqlənir. Sultan Şəhriyarla Şəhrizadın mövzusu süitanın bütün hissələrindən keçir. İlk dəfə bu mövzular birinci hissəyə girişdə səslənir və burada bəstəkar bizi əsas iştirakçılarla – əvvəlcə trombonlara həvalə edilmiş hökümlü, amansız Şəhriyarla, daha sonra Şəhrizad ilə tanış edir. Violinlərlə ifa edilən zərif, lətifətli, incə mövzu sanki qəddar Sultana nağıllarını nəql edən Şəhrizadın obrazını yaratmış olur.

Şəhriyarın mövzusu

https://www.youtube.com/watch?v=p_gn1d3MliI

Şəhrizadın mövzusu

<https://www.youtube.com/watch?v=SmNzwlzevM0> (səslənmənin başlanğıcı – 0:42)

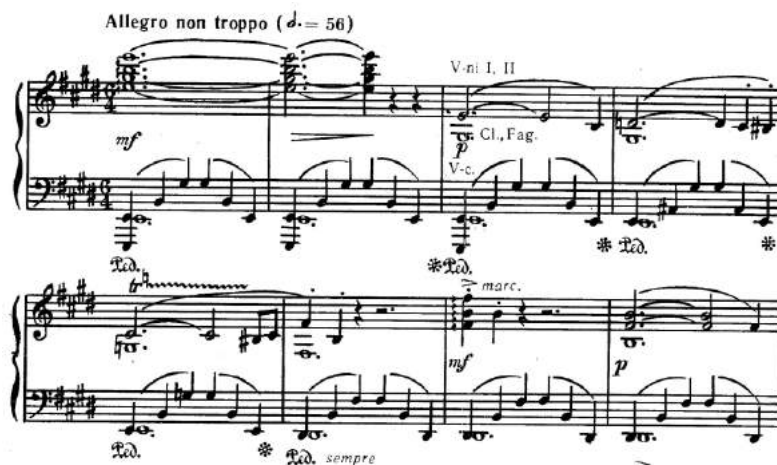

Bu mövzu bütün süitada birləşdirici mövzuya çevrilir.

Əvvəlki variantın başlığında Rimski-Korsakov **birinci hissəni** “Dənizin mənzərəsi, Sindbadın üzən gəmisi ilə” adlandırmışdır. Onun musiqisi dənizin nəfəsini, sonsuz dalğaların növbələşməsini, okeanda üzən dəniz səyyahı Sindbadın gəmisini təsvir edir.

Əsas mövzu

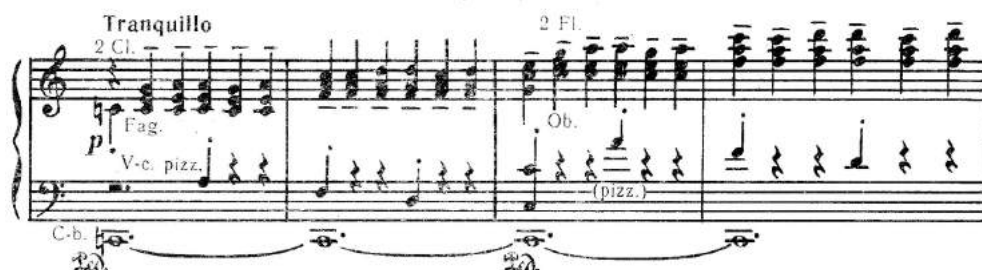
https://www.youtube.com/watch?v=p_gn1d3MliI (səslənmənin başlanğıcı – 1:33)

Lakin dənizin həyəcanı get-gedə artır və artıq musiqi coşğun dənizi əks etdirir.

Köməkçi mövzu

https://www.youtube.com/watch?v=p_gn1d3MliI (səslənmənin başlanğıcı – 3:47)

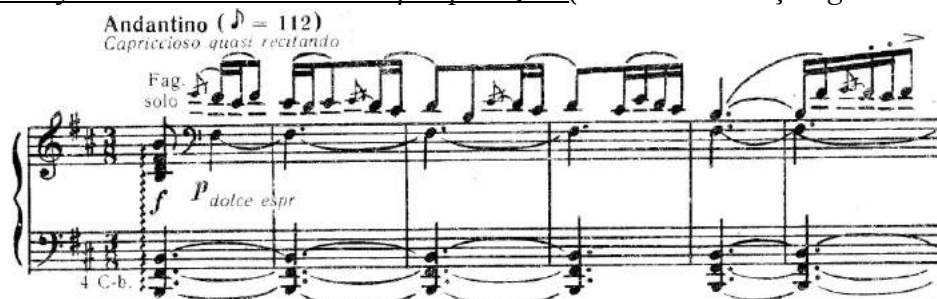

Hissənin sonunda hər şey sakitləşir və musiqi sakit dəniz lövhəsini yaratmış olur.

İkinci hissə – “Şahzadə Qələndərin hekayəsi”. Burada yeni surət – şahzadə daxil olur və Şəhrizad sanki sözü ona ötürür. Bəstəkar Qələndərin musiqili portretini yaradır, sonra isə onun fantastik sərgüzəştlərini təsvir edir.

İkinci hissə. “Şahzadə Qələndərin hekayəsi” («Рассказ царицына Календра»)

<https://www.youtube.com/watch?v=oDfHApDoQ2o> (səslənmənin başlanğıcı – 0:40)

Üçüncü hissə – süitanın ən lirik hissəsidir. O, “Şahzadə oğlan və şahzadə qız” adlanır və lirik məhəbbət duetini ehtiva edir.

Üçüncü hissə. “Şahzadə oğlan və şahzadə qız” («Царевич и царица»)

<https://www.youtube.com/watch?v=fusj9k1d9fU>

Şahzadə oğlanın mövzusu

Andantino quasi Allegretto (♩ = 52)

Şahzadə qızın mövzusu

<https://www.youtube.com/watch?v=fusj9k1d9fU> (səslənmənin başlanğıcı – 3:33)

Lakin süitanın ən parlaq hissəsi **finaldır** və burada əvvəlki hissələrdən mövzular cəmləşir. Bu hissə orkestr parlaqlığı və alovlu ehtirası ilə fərqlənir. Bəstəkar bu hissəni “Bağdadda xalq bayramı” lövhəsi adlandırmışdır.

Dördüncü hissə. “Bağdadda bayram” («Праздник в Багдаде»)

<https://www.youtube.com/watch?v=9Ryv1BiwE7o> (səslənmənin başlanğıcı – 1:24)

Müxtəlif mövzuların növbələşməsi, ritm, tembr oyunları bu hissəyə bayram əhval-ruhiyyəsi vermiş olur. Əzəmətli qorxunc dənizin və qayalara çırpılan gəminin obrazını təsvir edən geniş **koda** silsiləni tamamlayır.

Süitanın epiloqunda Şəhriyarın mövzusu daha yumşaq və sakit səslənir, axı qəddar sultan artıq sakitləşmişdir. Gənc Şəhrizadənin mövzusu sonuncu dəfə səslənərkən sanki nağılın bitməsini ifadə edir.

Rimski-Korsakovun “Şəhrizad” simfonik süitası əfsanəvi Şərqi musiqi ifadəsi vasitəsi ilə təsvir edilmiş ən parlaq əsərlərindəndir.

Sual və tapşırıqlar:

1. Rimski-Korsakovun məşhur simfonik əsərlərini sadalayın.
2. “Şəhrizad” hansı janrda yazılmışdır?
3. Süitanın proqramının əsas xüsusiyyəti nədir?
4. Hissələrin adlarını sadalayın.
5. Hansı obrazlar leytmövzularla xarakterizə edilir?

14 – 15 – 16 – 17-ci dərslər. N.A.Rimski-Korsakov. “Qar qız” operası.

N.A.Rimski-Korsakov görkəmli opera dramaturqu olmuşdur. O, 15 operanın müəllifidir. Onlar arasında tarixi, nağıl, lirik-dramatik, lirik-komik, satirik operalar vardır.

Dünya opera incəsənətində ən poetik hesab edilən “Qar qız” operası Rimski-Korsakovun yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Bəstəkar bu operanı digər operalarından daha çox sevirdi. Onu kamil və ən yaxşı əsər hesab edirdi. Bəstəkar onu böyük ruh yüksəkliyi ilə bəstələyirdi: bütün operanı tamamlamaq üçün ona cəmi 2,5 ay kifayət etmişdir! Bəstəkar özü belə etiraf edirdi: “Bu günə qədər bəstələdiyim heç bir əsər mənim üçün belə asan və sürətli olmamışdır. Mən hər gün və bütün günü bəstələyirdim...” və o, öz operasını “Bahar nağılı” adlandırmışdır.

“Qar qız” operası Aleksandr Nikolayeviç Ostrovskinin “Qar qız” nağılı sujetinə bəstələnmişdir. Əsərin librettosu bəstəkarın özünə məxsusdur.

Təbiətlə vəhdətdə yaşayan xalqın həyatını, xalq adət-ənənələrinin zənginliyini tərənnüm etmək ideyaları Ostrovskinin pyesində bəstəkar üçün gözəl imkanlar yaratmışdır və bütün bunlarsız nağıl obrazlı Rusiyanın təsviri bu qədər rəngarəng alınmazdı.

Operada qədim rus adət-ənənəsi olan maslenitsa (xristianlarda pəhriz bayramı) – qışın yola salınması təsvir edilir. Bəstəkar operanı hələ kənddə yaşayarkən bəstələmiş, mövzuların intonasiyaları təbiət səslərindən öz bəhrəsini almışdır. Operanın musiqisində quşların “Popevka” – larından (melodik intonasiyalar) istifadə edilmişdir. Məsələn, evdə qəfəsdə yaşayan qarquşu, bağdakı sığırçının cikkiltisi və əsl xoruz qışqırığı.

“Qar qızın” məzmununda nağıl forması ilə xeyirxahlığın, insanlara olan məhəbbətin, incəsənətin, gözəlliyin gücünü tərənnüm etmək fikirləri bəstəkarı özünə cəlb etmişdir.

Operanın əsas qəhrəmanları:

Qar qız (liriko-koloratur soprano)

Gözəl Bahar (metso-soprano)

Kupava, zəngin qəsəbə sakininin qızı (soprano)

Lel, çoban (kontralto və ya metso-soprano)

Şah Berendey (tenor)

Mizgir, Berendeylərin Posada qəsəbəsindən tacir qonaq (bariton)

Şaxta Baba (bas)

Bobıl Bakula (tenor)

Bobilixa (metso-soprano)

Operanın nikbin ideyası – insanlara xoşbəxtlik gətirən əzəmətli təbiət qüvvələrini tərənnüm etməkdir.

Operada iki aləm bir-birinə qarşı qoyulur – real və fantastik. Qar qız, çoban Lel və şah Berendey – yarıreal, yarıfantastik personajlardır.

Yaradıcı başlanğıc sayılan təbiət və insanlarda həyatı əxz edən günəş Yarılaya qarşı sərt şaxta təzadlı verilmişdir.

Opera proloqdan əvvəl çox da böyük olmayan girişlə başlayır. Bu mövzu sərt Şaxta baba obrazını və soyuqdan donmuş təbiəti təsvir edir. Alatoran aləmə xoruzun qışqırtısı daxil olur və yuxudan oyanan Qulyabanı qışın sona çatdığını bildirir.

Proloq. Dərhal quşların səs-küyü gəlir. Bahar onların əhatəsində yerə enir.

Baharla Şaxta babanın 15 yaşlı qızı Qar qız insan nəzərindən, Yarılanun (Günəş Allahı) məhvedici nəzərindən gizlənərək meşənin cəngəlliklərində yaşamışdır. Qar qız, isti insani hisslər üçün həsrət çəkir. Berendeylərdə hər şey ona xoşdur: Ona çoban Lelin mahnılarını dinləmək, rəfiqələrlə gəzintiyə çıxmaq, yallı getmək, Lelin ardınca mahnılarını təkrarlamaq... Bütün bunları o, birinci ariyasında ifadə edir.

Qar qızın birinci ariyası “Rəfiqələrlə giləmeyvə yığmaq” («*С подружками по ягодам ходим*») 3 hissədən (ABA) ibarətdir. Birinci hissədə (A) melodiya işıqlı, yüngül, zərif, incə, oynaq və canlı, hərəkətlidir. O, gümrəh, şıltaqdır, insanların ifa etdiyi mahnılar Qar qızı cəlb edir:

Qar qızın ariyası “Rəfiqələrlə giləmeyvə yığmaq”

(«С подружками по ягоду ходить»)

<https://www.youtube.com/watch?v=3vSEisw6tQY>

İkinci hissədə (B) melodiya sakit, oxunaqlıdır. Operanın qəhrəmanı qışda atasına hansı mahnıları bəxş edəcəyi haqqında düşüncələrini bölüşür.

<https://www.youtube.com/watch?v=3vSEisw6tQY> (səslənmənin başlanğıcı - 1:08)

Üçüncü hissə (A) birinci hissəni təsdiqləyib möhkəmlədir. İnsanlar arasında yaşamaq Qar qız üçün daha maraqlı olacaq. O, rəfiqələri ilə ünsiyyətə girəcək, mahnılar oxuyacaq. Bu ariyada Qar qızın obrazı insani hisslərdən məhrum olunmuş təsəvvürünü yaradır. Bəstəkar fleyta vasitəsi ilə Qar qızın soyuqluğunu hiss etdirməyə çalışır. Qar qız öz ariyasında atasından xahiş edir ki, onu insanların yanına buraxsın. Bununla proloqun birinci hissəsi tamamlanır.

İkinci hissə qədim Maslenitsa ilə bağlı ənənələrin yola salınmasına həsr edilmişdir. Bu, böyük xor səhnəsidir.

Maslenitsanın yola salınması

<https://www.youtube.com/watch?v=p02F2fso5I>

Birinci pərdənin hadisələri bizi Berendeylərin məkanına aparır, burada Qar qız Bobıl və Bobilixanın yanında yaşamağa başlayır. Çoban Lel də buradadır. O, Qar qız üçün iki mahnı oxuyur: **Ləlin birinci mahnısı** “Çiyələk-giləmeyvə” («Земляничка-ягодка»), **ikinci mahnısı** – “Meşə ilə meşənin səs-küyü” («Как по лесу лес шумит»).

Lakin şən çobana soyuqqanlı Qar qız ilə darıxdırıcıdır. Qar qız qəmli və tənhadır. **Qar qızın ariyettəsi** – “Burada ağrılıdır və qəlbimə çox ağırdır” («Как больно здесь! Как сердцу тяжело») – zərif qüssə ilə doludur.

Qar qızın ariyettəsi

<https://www.youtube.com/watch?v=id3vk2ctXvA>

Zərif Qar qızın yanında tamamilə başqa bir qızın obrazı – Kupava daxil olur. O, “Qar qız, mən xoşbəxtəm” (“Снегурочка, я счастлива!”) **ariyettəsində** zəngin tacir qonaq Mizgirlə görüşü haqqında danışır. Onun ariyettəsində necə güclü və ehtiraslı birisi olmağı görünür. Kupavanın qəlbi parlaq və güclü məhəbbət hissi ilə doludur.

Kupavanın ariyettəsi

<https://www.youtube.com/watch?v=kzgDe8bZdy4> (səslənmənin başlanğıcı – 0:39)

Qızların, oğlanların və Mizgirin gəlişi ilə “**Toy adətləri**” başlayır. Bu ənənələrin daxilində iki əsl toy xalq mahnıları səslənir:

“Toy adətləri”

<https://www.youtube.com/watch?v=JclOIAHRnz0>

Kupava Qar qızı da bu şənlikdə iştirak etməyə dəvət edir. Mizgir Qar qızı gördükdən sonra onun gözəlliyinə valeh olur və Kupavanı unudur. Musiqi Mizgirin məftun olmasını ifadə edir. Onun xəyanəti bütün berendey xalqını sarsıtmış olur.

İkinci pərdə. Şah Berendeyin sarayında cərəyan edir və burada insanlarda, təbiətdə, incəsənətdə olan gözəlliklərə məhəbbət, xeyirxahlıq, ədalət hökm sürür.

Kupava göz yaşları içərisində gələrək şahdan onu müdafiə etməsini istəyir. Kupavanın kədəri, onun adaxlısının xəyanəti ilə sarsılmış şah Mizgiri məhkəməyə çağırır. Xalq sarayın ətrafına toplaşır. Şah Berendey öz dəstəsi ilə daxil olur. “**Şah Berendeyin yürüşü**” təntənəli marşı xatırladır. Truba, trombon və digər nəfəslı alətlərin möhkəm səslənişi violinlərin yüngül pizzikatosuna qarşı qoyulmuşdur.

Şah Berendeyin yürüşü

<https://www.youtube.com/watch?v=W1xs1U439I4>

Şahın qərarı çox sərt olur – Mizgiri həmişəlik sürgün gözləyir. Lakin Mizgir sonuncu dəfə Qar qızı görmək istəyir.

Qar qız öz gözəlliyi ilə hamını, həmçinin şahı da valeh edir. Şahın kavatinasında gözəllik qarşısında müqəddəs ehtiram hisslərinin əks edilməsi öz ifadəsini tapır. Şah Berendey bu qərarı vermiş olur: ertəsi gün, yayın ilk günündə, qalxan günəşin şüaları altında bütün gəlin və adaxlı olan bəylərin kəbini kəsilsin. Onlar içərisində Qar qız və onun sevgilisi də olmalıdır. Şah Mizgirdən xahiş edir ki, günəşin çıxmasına qədər o, Qar qızın məhəbbətini qazanmış olsun.

Üçüncü pərdə meşədə cərəyan edir. Ləl, çoban sümsüsünün müşayiəti ilə yeni mahnısını – “Bulud ildırımla sövdələşmişdir” («Туча со громом сговаривалась») – ifa edir.

Lelin üçüncü mahnısı

<https://www.youtube.com/watch?v=PkJH78qmDYbU>

Mahnısına mükafat olaraq şah Lelə bir qızı seçməyi təklif edir. O, Kupavanı seçir.

Mizgir Qar qızın məhəbbətinin əvəzinə ona çox qiymətli bir mirvari təklif edir. Lakin qız bu hissləri anlamır və oradan qaçır. İncimiş Qar qız anası Baharın yanına gəlir.

Dördüncü pərdə Qar qız və Baharın görüşü ilə başlayır. Şeirli göldə Bahar qızına sehirli çələng hədiyyə edir. Bununla Qar qız sevgi hisslərini əldə etmiş olur. Dəyişilmiş Qar qız artıq ətraf aləmə və Mizgirə fərqli nəzərlərlə baxır. Onların xoşbəxtliklə dolu olan dueti işıqlı hisslərlə zəngindir və məhz bu məqamda doğan Günəş Yarılanın şüaları Qar qızı işıq və istiliyə qərq etmiş olur. Anlaşılmaz, qəribə hisslər keçirən Qar qız əriyib qeyb olmağa başlayır.

“Qar qızın” ölüm səhnəsi operanın kulminasiyasıdır. Əsl sevgi hissləri fədakarlığa hazır olmaqla ifadə olunur. Könüllü olaraq sevgilisinin ardınca addımlayan və Yarılanın şüaları altına düşən “Qar qız” bilərəkdən özünü məhv edir.

Mizgir ayrılığa dözə bilməyib ümitsizliyə qapanaraq özünü gölə atır.

Lel mədhnəmə ifa edir və berendeylərin xoru ona qoşulur. Günəş-Yarılanın şərəfinə oxunan bu himnlə opera tamamlanır.

Günəş-Yarılanın şərəfinə himn

<https://www.youtube.com/watch?v=f2331Cte7YE> (səslənmənin başlanğıcı – 03:12)

Sual və tapşırıqlar:

1. Operanın ədəbi mənbəyi.
2. Bəstəkar özü bu operaya necə yanaşırdı? Onun sözlərini yada salın.
3. Operanın real obrazları və nəgıl qəhrəmanlarını sadalayın.
4. Operada hansı adət-ənənələr təsvir edilmişdir?
5. Rimski-Korsakov neçə operanın müəllifidir?
6. Əsas qəhrəmanları sadalayın və onların partiyasını hansı səslər ifa edir?